

Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Görev Yapan İşkodralı Devlet Memurları

Shkodrian Statesman in The Ottoman Bureacracy According to Registry Records

Ahmet Murat ATABAY

Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Tezli Yüksek Lisans Mezunu), Siirt, Türkiye

Siirt University, Social Sciences Institute (Graduate Student), Siirt, Türkiye

ORCID: 0000-0002-4599-4980 | Email: atabay_56@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Atabay, A. M. (2023). Sicill-i Ahvâl Defterlerine göre Osmanlı bürokrasisinde görev yapan İşkodralı devlet memurları. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 122-149.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 11/05/2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 21/06/2023

Yayın Tarihi / Published: 30/06/2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/ June

Cilt/ Volume: 11 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages: 122-149

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği tespit edilmiştir. / This article was reviewed by at least two referees and found to be plagiarism free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siirt University Institute of Social Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ahmet Murat ATABAY). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

* Bu makale Ahmet Murat ATABAY'ın Doç. Dr. Said OLGUN danışmanlığında Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Görev Yapan İşkodralı Devlet Memurları" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Öz

Sicill-i Ahvâl Komisyonu, 1879 senesinde Osmanlı Devlet Kurumlarında sayıları 35.000'i bulan memurların özgeçmişlerini ve işyerlerindeki çalışma durumlarını tespit etmek ve bu memurları denetlemek amacıyla II. Abdülhamid zamanında kurulmuş ve 1909 yılına kadar faaliyetini devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti kurumlarında görev yapan ve bürokrasinin temel unsurları olan memurların vazifeleri sırasında haklarında; adları, baba adları, doğum yerleri, gördükleri eğitim, lisan, çalıştıkları kurumlar, aldıkları maaş, nakil, becâyış, tahvil, terfi, aldıkları ödül ve ceza durumları gibi bilgilerin tutulduğu defterlere Sicill-i Ahvâl denilmektedir. 1879-1909 yılları arasında tutulan bu defterler bugün Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. 201 defterden oluşan ve toplamda da 56.652 memur hakkında tutulan bu kıymetli veriler çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. Yaptığımız araştırma neticesinde İşkodra'da doğan ve Osmanlı bürokrasisinde çalışan memurlara ait 241 kayıt tespit edilmiştir. Bu çalışma ile İşkodra doğumlu memurların toplum arasındaki pozisyonları, ekonomik ve eğitim durumları hakkında çeşitli veriler elde edilmiş olup o dönemdeki memurların söz konusu vaziyetleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşkodra, Sicill-i Ahvâl, Eğitim, II. Abdülhamid, İşkodra doğumlu memurlar.

Abstract

Sicill-i Ahval Commission was set up in 1879 during the reign of Abdulhamid the second and continued its activities until 1909 in order to determine the resumes and working status of the civil servants in their workplaces whose number was 35.000 in the Ottoman State Institutions and to supervise these officials. During the duties of the civil servants who served in the institutions of the Ottoman State and who were the basic elements of the bureaucracy; the registers in which information are kept such as their names, fathers' names, places of birth, education, language, institutions they work for, salary, transfer, marriage, bond, promotion, reward and punishment status are named Sicill-i Ahval. These registers which were kept between 1879-1909, are in the Ottoman Archives of the Presidency of the State Archives of the Republic of Turkey today. These valuable data, consisting of 201 notebooks and held about 56,652 civil servants in total, constitute the main source of our study. As a result of our research, 241 records of civil servants born in Shkodra and working in the Ottoman bureaucracy were identified. With this study, various data were obtained about the positions, economic and educational status of the civil servants born in Shkodra and it was tried to illuminate the situation of the civil servants at that time.

Keywords: Shkodra, The Registry Records, Education, II. Abdülhamid, Civil Servants born in Shkodra.

Giriş

II. Abdülhamid, tahta 1876 yılında çıktı. O sırada ekonomik darboğaz içinde olan Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerden almış olduğu borçları ödeyemeyecek duruma gelmişti. Bunun yanında Balkanlarda ardı arkası kesilmeyen isyan hareketleri ve bunları destekleyen Avrupalı devletlerin Osmanlı Hükümeti'ne karşı yoğun baskıları, içerde de Jön Türklerin reform istekleri bitmek bilmiyordu. Bu şartlar altında tahta oturan II. Abdülhamid, ilk iş olarak dış güçlerin Balkanlardaki isyanları bahane ederek kendi içişlerine karışılmasını engellemek, özellikle hem Rus Çarlığı'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini sona erdirmek hem de reformist Jön Türklerin isteklerini yerine getirmek için İngiltere'nin de desteğini alarak Meşrutiyeti ilan edecektir. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle Mebusan Meclisi açılacak ve Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan halkın temsil hakkı doğacak ve halk yönetimde söz sahibi olacaktır. Ayrıca Türklerin ilk anayasası olma özelliği taşıyan Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyması ile toplumdaki her bireyin can ve mal güvenliğinin din, dil ve ırk ayırt edilmeksizin korunması devlet garantisi altına girecekti.

Meşrutiyetin ilan edilmesi her ne kadar batı kamuoyunda ve Balkanlarda yaşayan halk arasında memnuniyet yaratmışsa da bu olumlu hava kısa süreliğine olacaktır. Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde Balkanlarda tekrar isyanlar başlayacak ve bu isyanların bastırılması için Osmanlı Devleti güç kullanınca da bu durumu bahane eden Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edecektir. 1877-78 yılları arasında cereyan eden ve Osmanlı Devleti için bir yıkım haline gelen bu savaş sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti büyük toprak kayıplarına uğrayacaktı. Berlin Antlaşması ile Balkanlar'da ve Kafkasya'da elden çıkan topraklar Osmanlı Devleti'ni sadece siyasi olarak değil ekonomik olarak da kötü etkileyecektir. Buralarda yaşayan müslüman halkın işgal kuvvetlerinin baskısı ve yaşam kaygısı altında Anadolu'ya doğru zorunlu olarak göç etmesi ve bu yoğun göç dalgasının Osmanlı ekonomisine büyük külfetlere sebep olması zaten kötü olan ekonominin daha da kötüleşmesine sebep olacaktır.

II. Abdülhamid ülkede oluşan olumsuz havayı bertaraf etmek amacıyla ilk iş olarak bu kötü gidişattan da sorumlu tuttuğu meclisi kapatmış ve çözüm yolu olarak da II. Mahmud döneminde olduğu gibi merkezîyetçi bir hükümet modeli benimsemişti. Buradaki fark II. Mahmud'un merkezî otoriteyi kendi iradesi altına almak için yapacağı reformların önündeki en büyük engelleyici güç seyfiye ve ulema sınıfı iken II. Abdülhamid'in karşısındaki engelleyici güç mülkiye sınıfıdır. Tanzimat'ın ilanı ile bürokratların etkisi altına giren hükümet yönetimi ile devlet artık saraydan değil Babıali'den idare edilmekteydi. II. Abdülhamid ise bu kötü gidişat ve kaos ortamının oluşmasından bürokratları sorumlu tuttuğundan dolayı devlet yönetimini tekrardan Babıali'den saraya çevirmek istiyordu. II. Abdülhamid bu konuda istikrarlı ve dirayetli davranarak bürokratların elinde olan yönetimi kendi tekeline almak için birtakım adımlar atacak ve yapmış olduğu reformlar neticesinde de kendi otoritesine bağlı bir hale getirmekte de başarılı olacaktır (Findley, 1985, s. 261).

II. Abdülhamid, II. Mahmud ve Tanzimat dönemlerinde yapılmış olan memur politikaları üzerinde yeni düzenlemeler yaparak işe başlayacaktır. Yapılan bu düzenlemelerde ise Avrupa'da yeni uygulamaya konulan memurlarla ilgili politikaları örnek alarak işe başlayacaktı. (Findley, 2020, s. 45).

Daha önce Fransa Devleti'nin idârî teşkilatlanması örnek alınarak 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi yayımlanmış (Ortaylı, 1999, s. 140-141) 1868 yılında bütün Osmanlı Vilayetlerinde tatbik edilmeye başlanmıştır. Bu durum Osmanlı idârî örgütlenmesinin ve yapılanmasının değişmesine (Çadircı, 1997, s. 252-253) ve devlet kurumlarının sayısının artmasına buna mukabil mülki memur sayısının da 35.000 kişiye kadar ulaşmasına etki etmiştir. Memur sayısının artması, bu kişilerin sorumluluk alanları ve görev alacağı konular, alacağı maaş ve tekâüd ücretleri gibi sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1871 yılında yayımlanan ve merkezîyetçi bir yapıya sahip olan Vilayet Nizamnamesi işler bir hale getirilmiştir (Ortaylı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri, 2000, s. 63). Bu nizamname ile mülkiye sınıfının görev alacağı konuların yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, 1873 yılındaki yönetmelikle de memurların alacağı ücret ve yolluklar ile ilgili kararlar alınmıştı (Karal, 1994, s. 161). II. Abdülhamid bürokratik işlemleri daha da profesyonelleştirmek için

daha önce 1859 senesinde hizmete girmiş olan Mülkiye Mektebi'ni devlet kurumlarına memur yetiştirmek için Mekteb-i Mülkiye-i Şahane adıyla daha kapsamlı bir hale getirmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 7). 1877 yılında memurların görev yerlerini, gayretlerini, azil durumunu, atama, nakil durumlarını, ceza ve ödül alıp almadıklarını, terfi ve rütbe durumlarını da kapsayan hallerinin sicillerini tutan, Dâhiliye Nazırlığına bağlı Me'mûrin Kalemî Müdürlüğü kurulmuştur (Sarıyıldız, 2004, s. 8). Diğer bir çalışma ise Sadaret Müsteşarlığı başkanlığında, kurum müsteşarları ve Şura-yı Devlet azalarından oluşan "İntihâb-ı Kaymakamlar Komisyonu" teşkil edilmesidir (Sarıyıldız, 2004, s. 9). Bu komisyonun görevi kaymakamlık görevinde bulunanlar için "Sicill-i Ahlak" tutularak, kazalara atanacak kaymakamları liyakatli kişiler arasından belirlemek ve padişahın iradesiyle kazalara kaymakamlık görevlendirmesi yapmaktır. Ancak yapılan bu çalışmalar tam anlamıyla başarıya ulaşamayacaktır. Bu eksikliğin temel sebebi çoğu devlet kurumlarının sicil kayıtlarını tutmamasıydı. Daha önce Dâhiliye Nazırlığı ile Telgraf Müdürlüklerinde tutulmaya başlanan siciller, burada çalışan memurların nakil yoluyla başka kurumlara atamaları yapıldığında atandıkları kurumlarda sicil kayıtları tutulmadığından sicil kayıtları eski kurumlarında kalmış bu da sicil kayıtlarının devamlılığını engellemişti (Sarıyıldız, 2004, s. 10). İşte bu sorunun çözümü ve bittabi sicil kayıtlarının devamlılığının sağlanması ve sistemleştirilmesi için 1877 yılında II. Abdülhamid'in emriyle Dâhiliye Nazırlığına bağlı "Muvakkat Sicill-i Ahvâl Komisyonu" kurulmuş, bu komisyon 6 Şubat 1879'da yine Dâhiliye Nazırlığına bağlı daimi olarak "Sicill-i Ahvâl Komisyonu" olarak hizmetini devam ettirmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 12-15). Askerler ve şer'i memurlar hariç diğer kademelerde hizmet veren bütün memurların sicilleri tutulmaya başlanmıştır. Birinci derecede olan mülkiye memurlarının "nazırlıklar tarafından atanan" sicil kayıtları "Umumi Sicillere", İkinci derecede olan mülkiye memurlarının ise kendi çalıştıkları kurum veya vilayetçe tutulacak sicil kayıtları "Hususi Sicillere" geçirilmiştir (Çetin, 2005, s. 91).

Sicill-i Ahvâl Komisyonunun çalışma yöntemlerini tayin etmek, oluşan aksaklıkları gidermek ve siciller doldurulurken uyulması gereken kaideleri netleştirmek için ara ara yönergeler ve tüzükler yayınlanmıştır. Bunlardan ilki 3 Mart 1879'da yürürlüğe giren sicillerin nasıl doldurulacağı ile ilgili 15 maddeden oluşan "Ahvâl-i Memurin Sicil Komisyonu Talimatıdır." Yine aynı konu ve özellikle taşra kurumlarında yaşanan eksikliklerin giderilmesi ile ilgili 23 Mart 1880 tarihinde "Sicill-i Ahvâl Talimatına Zeyl" yayımlanmıştır (Çetin, 2005, s. 91). 8 Ocak 1888 tarihinde "Me'mûrin-i Mülkiyenin Tercüme-i Hallerinin Suret-i Kayd ve Tahririni ve Teferruatını Mübeyyin Ta'rifname", 24 Ocak 1888 tarihinde yine "Sicill-i Ahvâl Komisyon-ı Umumisi Nizamnamesine Zeyl" ve 1909 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile idârî sistemde oluşan değişimler neticesinde 9 Haziran 1914 tarihinde "Sicill-i Ahvâl-ı Memurin Nizamnamesi" yürürlüğe girmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 117-121).

1856 yılında yayımlanan İslahat Fermanıyla gayrimüslimlere de devlet kurumlarında memur olma hakkı verilmişti. 1877-78 yılları arasında Osmanlı Devleti, Rusya ile yapmış olduğu savaşta büyük bir mağlubiyet almış ve akabinde 1878'te Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Taraflarca imzalanan bu antlaşma neticesinde Osmanlı Devleti hem batıda hem doğuda toprak kayıplarına uğrarken yine de bu antlaşma hükümlerince Osmanlı İdari Teşkilatlanması içinde olan vilayetlerde özellikle gayrimüslimlerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde reform yapma şartı koymuştur. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Ermeniler, batılı devletlerin kışkırtması ile cesaretlenip antlaşmanın gereği olan ıslahatların yapılması şartını bahane ederek birçok yerde kanlı isyanlar çıkarmışlardır. Gelişen olaylar karşısında 11 Mayıs 1895 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya Berlin Antlaşması hükümlerinin yerine getirmesi için Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir bildirge yayımlamış ve bildirgede ıslahat yapılacak toprakların hudutları belirlenmiştir. Bu bildirgede Avrupalı üç devlet, Osmanlı Devleti'nden altı ili kapsayan yerlerde yönetici atamaları yapılırken, bundan sonra adı geçen devletlerin büyükelçilerin onayının alınması, atamalarda din faktörünün göz önünde bulundurulması ve atanacak vali veya kaymakamların mensup olduğu din neyse yardımcılarının farklı dine mensup olma şartı getirilmişti. Berlin Antlaşması hükümlerinde olan ve üç devletin yayınladığı bildirge ile de acilen yapılması istenen şartları yerine getirmediği takdirde savaş tehdidi ile karşı karşıya geleceğini bilen II. Abdülhamid, altı ili kapsayan yerlerde ıslahat yapma garantisi vererek tehdidi savuşturmuştur. Ancak bu da gayrimüslimlerin daha önce atanamadıkları yerlere gelmesinin önünün açılmasına neden olmuştur (Sunay, 2007, s. 13). II. Abdülhamid bu tür girişimlerin önüne geçmek, merkezî otoriteyi daha da

güçlendirmek ve bürokrasi üzerindeki kontrolü sağlama yönünde (Findley, 2019, s. 225) Sicill-i Ahvâl Komisyonunu ve Memurin-i İntihâb Komisyonunu lağv ederek yerine 1896 yılında hiçbir kuruma bağlı olmayan ve geniş yetkileri olan Memurin-i Mülkiye Komisyonunu kurmuştur (Sarıyıldız, 2004, s. 88-89). Komisyonun yetkileri içinde hem mülkî memurların atanmasını inceleme ve görüş bildirme hem de sicillerini tutmak vardı (Findley, 2020, s. 50).

İttihat ve Terakkiciler, her ne kadar II. Abdülhamid'in uygulamaya koyduğu memurlara ait sicil kayıtlarının tutulma işini bir fişleme ve istibdâd aracı olarak görmüşlerse de (Findley, 2020, s. 50) çok eleştirdikleri bu sistemi, üzerinde bazı değişiklikler yaparak kendi hükümetleri zamanında da uygulamaya devam etmişlerdir. Mülkiye-i Memurin Komisyonu kaldırılmış ve yeniden Dâhiliye Nezaretine bağlı "Sicill-i Ahvâl Dairesi" kurulmuş sicillerin tutulması yolunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle bundan sonra her kurum kendi memurunu kendisi belirlediğinden umumi sicillere gerek kalmamış, her kurum kendi nezdinde çalışan memurları için şahsi sicil dosyaları tutmaya başladığından Sicill-i Ahvâl Defterleri de tutulmamaya başlanmıştır (Sarıyıldız, 2004, s. 107). 1914 yılında çıkarılan nizamname ile de memurlara şahsi sicil cüzdanları verilme yoluna gidilmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 168). Sicill-i Ahvâl İdaresi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar işleyişini devam ettirmiş ve 1922 yılında lağv edilmiştir (Çetin, 2005, s. 92).

1. Sicill-i Ahvâl Komisyonu ve İşleyiş Tarzı

Sicill-i Ahvâl Komisyonu, 1877 yılında ilk başta geçici olarak oluşturulmuş ise de 1879 yılında yapılan düzenleme ile daimî hale getirilmiştir. 1879 yılından 1885 yılına kadar mülkî memurların, Sicill-i Ahvâl Komisyonuna verdikleri özgeçmişleri hakkındaki bilgiler doğrulukları denetlenmeden sicil defterlerine kaydedilmiştir. Bu da mülkî memurlar ile ilgili bazı eksikliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine 1885'te alınan kararla mülkî memurların kendi haklarında verdikleri bilgiler etraflıca tetkik edilmeye başlanmış, 1888'ten itibaren de mülkî memurların özgeçmişleri ve aileleri hakkında verdikleri malumatların gerçekçiliği diğer resmî belgelerle mukayese edildikten sonra tescil olunmaya başlanmıştır (Sarıyıldız, 2004, s. 168).

Sicill-i Ahvâl Komisyonu kurulduğu zaman itibariyle ilk başlarda bazı elverişsizliklerden dolayı teşkilatlanma konusunda aksaklıklar yaşamışsa da daha sonra yapılan düzenlemelerle kütük tutma, muhabere işleri, doküman, defter, sayısal verileri tertipleme gibi vazifeleri ifa üzere iş bölümü yapılmış Tedkîkât, Tescilat ve Evrak Kalemi adlarında 3 büro teşkil edilmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 16-17).

1.1. Tescilat Kalemi

Tescilat kalemi, vazife itibariyle dört kısma ayrılmıştır. Birincisi ve en önemlisi vukuat'tır. Burada vazifeye atanan memurun görevi boyunca aldığı rütbe, terfi, nişan, cezaların yanında vazife değişikliği varsa ek olarak yaptığı vazifeler, aldığı maaş, maaş zammı veya tenzil edilen maaş miktarı, istifa, azledilme ve tekâüd durumlarının kovuşturulduğu kısımdır. İkincisi "Hülâsatü'l-kuyûd" yani sayısal verilerin tutulduğu kısımdır. Tercüme-i hal ve vukûat zeyillerini aslına değiştirmeden deftere kaydetme, defterdeki numarayı yazma bunun yanında memur olanların sayısı, sınıfları, dereceleri ve hangi kavmiyete mensup hangi dine tabi olduklarına dair sayısal verileri düzenleyen birimdir. Üçüncüsü ise dizin işlemidir. Dizin işlemi, memurlar hakkında varsa eklemeleri (tayin, azil, rütbe, ceza ve ödül gibi memuriyetteki değişiklikleri) dizin defterine işaretleyip bu kişilerin adı, baba adı ve memurluk durumlarını Tercüme-i hal varaka numarasıyla "Hurûf-ı hecâ" denilen defterlere geçirmektir. Dördüncü kısmın vazifesi ise memurların hakkında devlet kurumları tarafından istenilen Tercüme-i Ahvâllerin elle yazılmış onaylı kopyalarını çoğaltmaktır (Sarıyıldız, 2004, s. 87-89).

1.1. Tedkîkât Kalemi

Bu kalemin vazifesi Tercüme-i hal belgelerinin incelenmesi ve derlenmesi ile bu belgelerin içerdiği malumatların formal koşullara mutabık olup olmadığını saptamaktır (Sarıyıldız, 2004, s. 20-21). Tedkîkât kalemi de vazife itibariyle üç kısma ayrılmıştır. Birincisi, vazife olarak 2. sınıf Tercüme-i hal belgelerinin incelenmesi sonucunda varsa noksanlıkların tespit edilerek tamamlaması, 1. sınıftan

olan mülkî memurların Tercüme-i hal belgeleri üzerinde inceleme yapıldıktan sonra memur tarafından bildirmiş olduğu malumatların doğruluğunu resmileştirmek için bağlı olduğu kurumdan, nazırlıktan veya valilikten yazılı olarak bilgi talep etme, talep edilen belgelerin gecikmeye maruz kaldığı takdirde de te’kîd yazısı tertipleme, kişiye ait tercüme-i hal belgesinin eksikliği varsa düzeltme ve en sonunda da bunları temize geçirmekten oluşmaktadır (Sarıyıldız, 2004, s. 21). Üçüncüsü, vazife olarak daha çok ek görev olarak nitelendirirsek daha doğru olur. Çünkü buradaki görevli memurların üçte birlik bir kısmı salname-i umûmî hazırlamakla mükellif kılınmışlardır. Salname-i umûmî hazırlamak için herhangi bir birim ve memur ataması yapılmadığından bu işte bu komisyona yüklenmiştir (Sarıyıldız, 2004, s. 20-21).

1.2. Evrak Kalemi

Bugünkü resmî kurumlarda da bulunan bu şubenin vazifesi gelen ve giden belgeleri kaydetmek, bunları muhafaza etmek ve konu ile ilgili kişilere tercüme-i hâl nüshalarını teslim etmektir (Sarıyıldız, 2004, s. 22).

2. Sicill-i Ahvâl Defteri

Çalışmamızın ana kaynağı da olan sicill-i ahvâl “Memurların tercüme-i hallerinden resmîyete intikal eden hususlar” manasını taşımaktadır (Sarıyıldız, 2009, s. 134). XIX. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devlet kurumlarında çalışan memurların özgeçmişleri hakkındaki anakaynaklardan biri olan Sicill-i Ahvâl Defterleri, bugün Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda saklanmakta olup 201 defterden oluşmaktadır. Sicill-i ahvâl Defterlerine geçirilen memur sayılarında ise farklı görüşler bulunmaktadır. Atilla Çetin bu sayının 92.137 kişi olduğunu belirtmişken (Çetin A. , 1979, s. 46) Findley ise 92.137 kişilik kaydın gerçeği yansıtmadığını 70.000 kaydın daha gerçekçi olacağını savunmuştur. Bunu da bazı memurların birçok kez yazılmasının veyahut da bazı memurlar için ayrı sayfalarda yapılan zeyillerinde sayıyı artırdığı belirtilmiştir (Findley, 2020, s. 44). Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberinde yapılan son düzeltmeler de bu sayı 51.652 olarak belirtilmiştir (Türe & Kayar, 2017).

Sicill-i Ahvâl Defterleri her memura iki sayfa düşecek şekilde tertip edilmiştir. Sicill-i Ahvâl Defterlerinde İşkodra doğumlu devlet memurlarını incelediğimizde bazı memurların hal tercümelerindeki bilgiler yarım sayfa tutarken bazı memurların hal tercümelerindeki bilgiler için iki sayfanın da yetersiz geldiği, bu durumda da ayrı bir sayfa açılarak devam edildiği ve sayfa kenarına devamının hangi ciltte olduğu ve sayfa numarası belirtilerek durum izah edilerek yönlendirme yapılmıştır. Sicill-i Ahvâl Defterlerine her bir memur hakkında bilgiler geçirilirken aynı kalem ve aynı kişi tarafından yazılmasına özen gösterilmiştir. Ancak daha sonradan başka kişilerin yazısıyla da eklemeler yapıldığı tespit edilmiştir. Defterleri oluşturan her sayfa numaralandırılmış ve mühür basılmıştır (Kütükoğlu, 1998, s. 142). Bu defterler 1-201 nolu defterlerden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda olan bu defterlerden 18 cilt nolu defterin kayıp olduğu, 179 ile 190 cilt nolu defterlerin ise içinin olduğu, zeyl defterleri olarak kullanılan ise 80 ve 150 cilt nolu defterlerdir (Sarıyıldız, 2009, s. 135). Kurallar gereği Sicil defterlerinde her ne sebep olursa olsun karalama, silinti yapılmaz varsa bir hata üzeri tek bir çizikle çizilir böylelikle hatanın ne olduğu görülür, doğrusu da üstüne veya yer varsa yanına yazılırdı (Sarıyıldız, 2009, s. 135). Sicill-i Ahval Defterleri gelişigüzel bir şekilde doldurulmamıştır. Tercüme-i hal belgeleri yazılırken soru-cevap şeklinde belli bir nizam doğrultusunda hazırlanmıştır.

Sicill-i Ahvâl Defterleri üzerinde yapılan inceleme neticesinde İşkodra doğumlu 251 memurun ismine ulaşılmıştır. Söz konusu 251 ismin 7’si hakkında ikişer defa hal tercümesi hazırlandığı kaydedilmiştir. Bunlar; Abdüsselam Ahmed Efendi (BOA., DH. SAİDd., 165/43 ve BOA., DH. SAİDd., 143/3), Ahmet Şevki Efendi (BOA., DH. SAİDd., 175/361 ve BOA., DH. SAİDd., 171/7), Mehmed Efendi (BOA., DH. SAİDd., 63/211 ve BOA., DH. SAİDd., 63/221), Mehmed Rasim Efendi (BOA., DH. SAİDd., 82/123 ve BOA., DH. SAİDd., 144/271), Mehmed Nazmi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 179/361 ve BOA., DH. SAİDd., 30/45), Selim Nazif Efendi (BOA., DH. SAİDd., 75/339 ve

BOA., DH. SAİDd., 14/425) ve Süleyman Sırrı Efendi'lerdir (BOA., DH. SAİDd., 144/247 ve BOA., DH. SAİDd., 83/177).

Her memur için sicill-i ahvâl defterlerinde 2 sayfa ayrılırdı. Memur için ayrılan bu sayfalar yetmediği takdirde zeyl olarak aynı veya farklı bir defterde yeni bir sayfa açılır, hangi defter ve sayfada, devam edildiğine dair bilgi notu yazılırdı. Bu durumda olup kendilerine zeyl açılan memur sayısının yapılan inceleme sonucunda 3 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; Mehmed Said Bey (BOA., DH. SAİDd., 81/5 ve 180/105), Muharrem Bey (BOA., DH. SAİDd., 04/1056 ve BOA., DH. SAİDd., 80/311) ve Yusuf Ziya Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 93/245 ve BOA., DH. SAİDd., 180/35).

Bu nedenle İşkodra doğumlu memurlar hakkında yapılan değerlendirme çalışması 251 değil 241 memur baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında memurların özgeçmişleri incelenmiş olup alt başlıklar halinde açıklamalar yapılarak ve bunları detaylandırmak amacıyla da tablolar, bazı bölümlerde de grafikler oluşturularak alfabetik bir sıralama ile sunulmuştur.

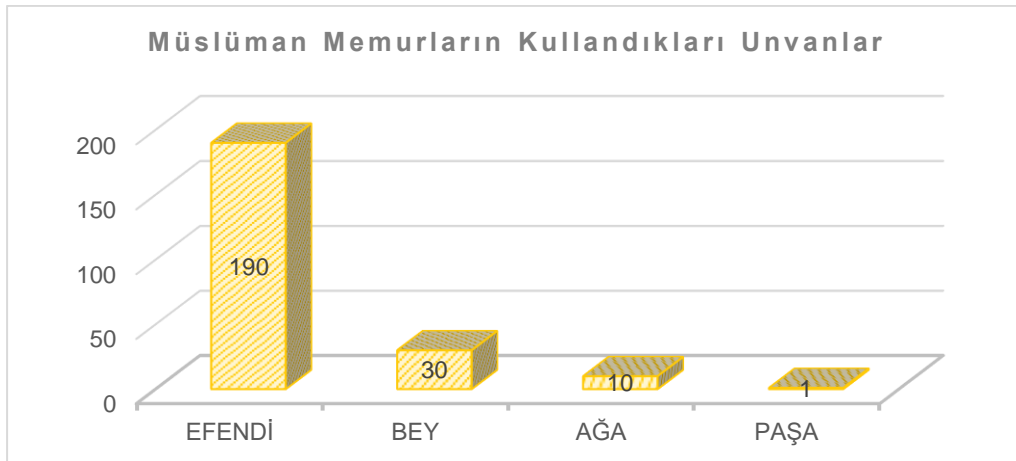
Memurların İsimleri, Tabiiyetleri ve Kullandıkları Unvanlar

Müslüman Memurlar

İşkodra doğumlu 241 memurun mensup oldukları dinlere göre değerlendirildiğinde; 232'sinin Müslüman, 9'unun ise gayrimüslim olduğu görülmüştür. 232 Müslüman memurun isimlerine baktığımızda ise 159 kişinin iki ad, 73 kişinin ise tek ad kullandığı tespit edilmiştir. İki ad kullanan memurlar arasında en çok 10 kişiyle Ali Rıza, 6 kişinin İbrahim Hakkı, 5 kişinin Osman Nuri, 4 kişinin Ahmet Hamdi, üçer kişinin Davud Şükrü, Hasan Tahsin, İbrahim Hilmi ve İsmail Hakkı adlarını kullandıkları tespit edilmiştir. Aynı ismi ikişer kez kullanan kişi sayısı 12 iken 101 kişi ise farklı adlar kullanmışlardır. Tek adlı memurlar arasında ise en çok kullanılan adın 6 kişi ile Hüseyin, ikişer kişi ile Muharrem ve Abdullah, üçer kişi ile Mehmed, Muhtar ve Yusuf adları oldukları görülür. Aynı adı ikişer kez kullanan kişi sayısı 12 iken 21 kişinin ise farklı adlar kullandıkları görülmüştür. Genelde ise tek veya ilk ad olarak en fazla kullanılan adın 23 kişi ile Mehmed, ikinci olarak en çok kullanılan adında Ali olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren seyfiye sınıfından gelen kişilerin isminin sonuna bey unvanı konulurken, ilmiye sınıfından olan kişilerin isminin sonuna ise efendi unvanı konulmuş ve bu şekilde hitap edilmiştir (Pakalın, 1983, s. 200). Ancak mülkiye sınıfının önem kazanması ile birlikte burada çalışan memurlar da efendi unvanını kullanmaya başlamışlardır. Mülkiye sınıfındaki memurların her geçen gün sayı olarak artmasıyla birlikte sadece efendi unvanı ilmiye mensuplarının kullandığı bir tabir olmaktan çıkmış hemen hemen devletin her kademesinde çalışan kişilerin kullandığı bir unvan haline gelerek yaygınlaşmıştır (Evice, 1994, s. 456).

Grafik 1. Müslüman Memurların Kullandıkları Unvanlar

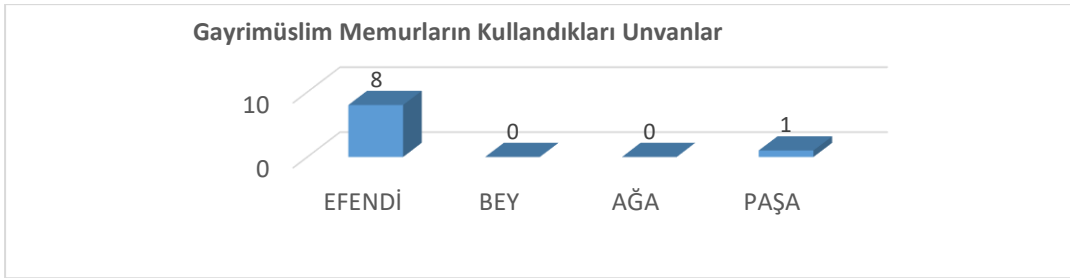

İşkodra doğumlu Müslüman memurların kullandıkları unvanları grafiğe bakarak incelendiğinde sadece 1 kişinin paşa, 10 kişinin ağa, 30 kişinin bey, çoğunluk olarak da 190 kişinin efendi unvanını kullandığı görülür. Sadece Davud Şükrü (BOA., DH. SAİDd., 26/249) bunun dışında kalmış ve isminin sonunda herhangi bir unvan kullanmamıştır. Bunun yanında Tahir Bey (BOA., DH. SAİDd., 3/138) için her ne kadar hal tercümesinin başında bey unvanı yazılmışsa da daha sonra hal tercümesine eklenen kısımlarda ise paşa unvanının sıklıkla kullanıldığı görülür. Abdülhamid Efendi (BOA., DH. SAİDd., 181/113) ve Mehmed Şükrü Efendi (BOA., DH. SAİDd., 196/79) ise kullandıkları unvanların dışında isimlerinin önünde hafız tabirini kullanmışlardır.

Gayrimüslim Memurlar

Gayrimüslim memurların isimlerine bakıldığında 9 memurun farklı isimler kullandığı, 6 memurun tek isim, 3 memurun ise 2 isim kullandığı tespit edilmiştir. Gayrimüslimlerin etnik durumları ve mezhepleri belirtilmemiştir. Gayrimüslimlere ait aşağıda verilen grafiğe bakıldığında bu memurlardan sadece 1 kişinin paşa unvanını kullanırken geri kalan 8 memurun ise efendi unvanını kullandıkları görülür. Ayrıca Pasko Vasa Efendi (BOA., DH. SAİDd., 1/236) için her ne kadar hal tercümesinin başında efendi unvanı yazılmışsa da daha sonra bu hal tercümesine eklenen kısımlarda ise paşa unvanının sıklıkla kullanıldığı görülür.

Grafik 2. Gayrimüslim Memurların Kullandıkları Unvanlar

Memurların Baba Adları ve Meslekleri

Memurlardan 86'sının baba mesleği belirtilirken 155 memurun baba mesleği belirtilmemiştir. Mesleği belirtilmiş olan memurların babalarından 22 kişinin çeşitli rütbelerde vazife almış asker kökenli kişilerden, 24 kişinin babasının çeşitli dairelerde ve vazifelerde görev yapan memurlardan, 5 kişinin babasının öğretmen olduğu, 13 kişinin babasının ticaretle uğraştığı, 9 kişinin babasının esnaflık yaptığı, 2 kişinin babasının doktor, 5 kişinin babasının din adamı, 1 kişinin babasının köyde rençberlik yaptığı ve 5 kişinin babasının da devletin kademelerinde yüksek mertebelerde görev aldığı, bunlardan Alfred Yunani Efendi (BOA., DH. SAİDd., 171/7) ve Ali Cevdet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 112/339) yönetici pozisyonunda, Hasan Hakkı Paşa (BOA., DH. SAİDd., 26/551) nazırlıklar kurulmadan önce devlet kademesinde vezirlik pozisyonunda, Mehmed Said Bey (BOA., DH. SAİDd., 81/5) Ferik (Korgeneral) olduğu ve Mustafa Fahri Efendinin (BOA., DH. SAİDd., 66/25) İşkodra bölgesinde yerel yönetici pozisyonunda olduğu tespit edilmiştir.

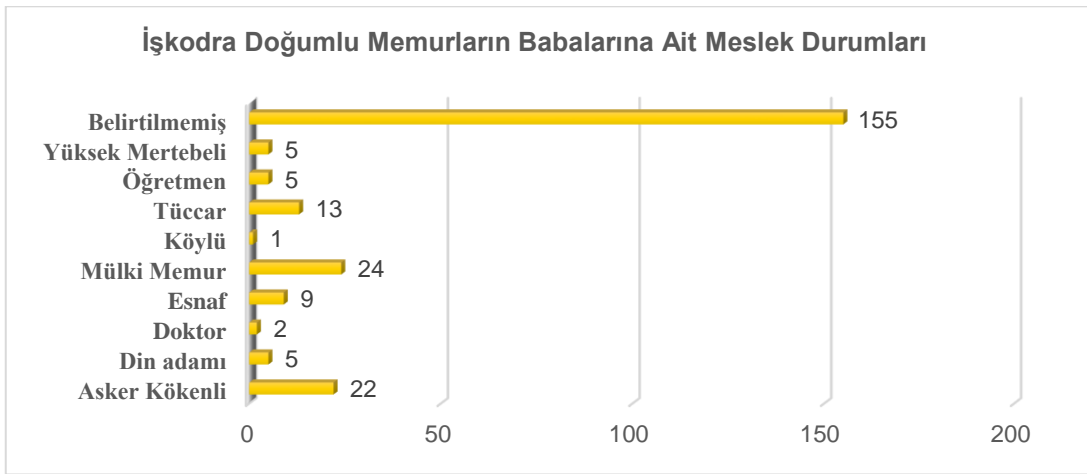
Baba isimleri, meslek karşılaştırılması ve doğum tarihleri arasında da kıyaslama yapılarak memurlar arasında hısım ilişkileri olan 17 memurun var olduğu tespit edilmiştir. Buna göre;

- Tahir Bey (Paşa) (BOA., DH. SAİDd., 3/138), Ali Cevdet Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 112/171) babası
- Davud Şükrü (BOA., DH. SAİDd., 26/249), Abdüsselam Ahmet Efendi (165/43 ve BOA., DH. SAİDd., 143/3) ve Süleyman Tevfik Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 111/487) babası
- İsmail Zihni Efendi (BOA., DH. SAİDd., 1/520), İbrahim İsmet Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 64/191) babası

- Bekir İsmet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 33/215), Mehmed Şakir Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 136/415) babası
- Osman Nuri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 56/231), Muharrem Hulusi Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 139/27) babası
- İbrahim Hilmi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 56/293), Salih Subhi Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 140/75) babası
- Aleksandır Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/67), Alfred Yunani Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 132/487) babası
- İsmail Zihni Efendi (BOA., DH. SAİDd., 1/520), Ömer Yümni Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 22/255) ağabeyidir.

Grafik 3. İşkodra Doğumlu Memurların Babalarına Ait Meslek Durumları

Memurların Sülale/Aile Unvanları

Toplum içinde yaşayan insanların mensup oldukları aileler, sahip oldukları şan, şöhret ve unvanlar bireylerin toplum içindeki statüsünü de etkiler. Sicill-i Ahvâl Defterlerinde İşkodralı 241 memurdan sadece 19 memurun aile, sülale isimleri belirtilmiştir. Bunlar Derviş Beyzâde, Kuloğluzâde, Koblikzâde, Sokolzâde, İşkodra Hanedanı, Hocazâde, Düvelizâde, Hamza Beyzâde, Âli-Cabizâde, Kadızâde, Tayyib Ağazâde, Manrikzâde unvanlarıdır. Ancak Reşid Efendi'nin aile unvanı Tiftikyan olarak geçerken bu terimin daha çok Ermenice bir tabir olması dikkat çekmektedir. Ahmet Şevki Efendi, Arslan Bey ve Muhtar Ağa'nın Sokolzâde sülale ismine sahip olması bunların akraba olma olasılığını artırmaktadır. Corci Paşa'nın ailesinin İşkodra Hanedanlığı unvanını kullanması, kendisinin ve ailesinin İşkodra bölgesinde feodal yönetimden kalma aristokratik bir yapıdan geldiğinin bir göstergesi olma ihtimali bulunmaktadır. Memurların mensup olduğu aile soylarının ün ve şan durumu; o memurun hem eğitim durumunu hem de devlet kademesinde almış olduğu görevlerde pozitif bir katkı sağladığı söylenebilir.

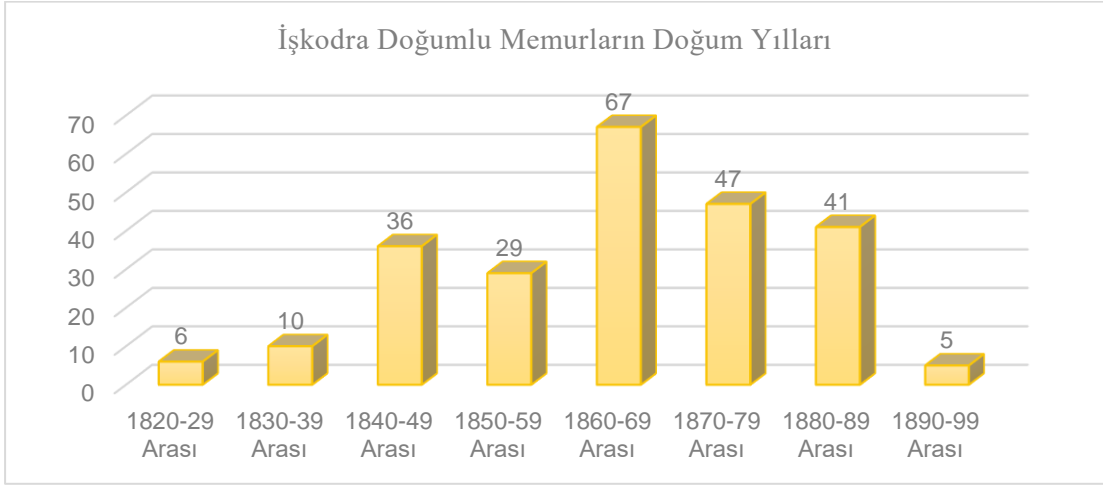
Memurların Doğum Tarihleri

Miladi 1824/25 yılında dünyaya gelen İbrahim Sıdkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 92/491), doğum yılı olarak en yaşlı memurlardan biri iken Miladi 1892/93 yılında dünyaya gelen Ali Murtaza Efendi (BOA., DH. SAİDd., 170/59) ise doğum yılı olarak en küçük memurlardan biridir.

İşkodra doğumlu memurların, doğum tarihleri aralığı baz alınarak memur olan kişi sayısını en fazladan en aza doğru sıralarsak: 1860-69 yılları arasında yaklaşık %28'lik oranla 67 kişi, 1870-79 yılları arasında yaklaşık %19,5'luk oranla 47 kişi, 1880-89 yılları arası yaklaşık %17'lik oranla 41 kişi, 1840-49 tarihleri arası yaklaşık %15'lik oranla 36 kişi, 1830-39 yılları arası yaklaşık %4'lük oranla 10

kişi, 1820-29 tarihleri arasında yaklaşık %2,5'lik oranla 6 kişi ve 1890-99 tarihleri arasında yaklaşık %2'lik oranla ise 5 kişiden oluşmaktadır.

Grafik 4. İşkodra Doğumlu Memurların Doğum Tarihleri (Miladi Yıla Göre)

İşkodra Doğumlu Memurların Eğitim Durumu

İşkodra doğumlu memurlarla ilgili eğitim durumları incelediğinde, eğitim ve öğretim hayatı belirtilmemiş olan Corci Paşa, Mehmed Bey ve hal tercümesinde tahsil görmediği belirtilen Sefer Ağa haricinde bütün memurların öğrenim görmüş oldukları okullar belirtilmiştir. Bu memurların 17'si sıbyan mektebinde, 16'sı ibtidâi mektebinde, 22'si medresede, 140'ı da rüşdiye mektebinde öğrenim görmüşlerdir.

Mekteb-i Mülkiye, Abdülmecid zamanında dönemin Maârif Nazırı Abdurrahman Sami Paşa'nın girişimleri neticesinde açılmıştır. 1859 yılında faaliyete giren Mekteb-i Mülkiye, ilk başta rüşdiye (ortaokul) ve idadi (lise) arasında 2 yıl eğitim verirken II. Abdülhamid döneminde 1877 yılında kapsamı genişletilerek idadi kısmı 3 ve yüksek kısmı ise 2 sınıf olarak bir yüksekokul haline getirilmiştir. Bu okulun açılma amacı ise kurumlara alanında uzman (mali, siyasi ve ekonomik) memurlar ve yöneticiler yetiştirmektir (Subaşı, 2019, s. 280). Rüşdiyeden mezun olan öğrenciler askerî okullara girdiklerinde uyum sorunu yaşamış ve bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla 1875 yılında askerî rüşdiyeler de açılmıştır (Öztürk, 2008, s. 301). İşkodra doğumlu memurlardan Abdullah Efendi (BOA., DH. SAİDd., 184/203), Ahmed Hamdi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 114/107), Ali Bey (BOA., DH. SAİDd., 183/187), Nuri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 188/26), Ramazan Hulusi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 185/130) ve Reşid Efendi (BOA., DH. SAİDd., 117/15) Mekteb-i Rüşdi Mülkiye mezunlardır. Askerî Rüşdiyede okuyan memurlar ise İbrahim İsmet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 64/281) ve Mehmed Muhiddin Efendi'dir. (BOA., DH. SAİDd., 85/147) İdadi kısmında öğrenim gören İşkodralı memurlar, Ali Cevdet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 112/171), Ali Rıza Efendi (BOA., DH. SAİDd., 84/207), İbrahim Hakkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 168/231), İsmail Hakkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 163/493), Hikmet Hulusi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 153/451) ve Mehmed Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 162/323). Bunların dışında öğrenim hayatlarını aileleri tarafından kendilerine özel öğretmen tutularak tamamlayan Abdurrahman Faik Bey, (BOA., DH. SAİDd., 95/81) Aleksandır Efendi, (BOA., DH. SAİDd., 96/67) Hasan Hakkı Paşa (BOA., DH. SAİDd., 26/351), Hüseyin Bedri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 111/119), İdris Hulusi Bey (BOA., DH. SAİDd., 145/31), Muharrem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 93/111), Osman Nuri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 56/231) ve Ömer Efendi (BOA., DH. SAİDd., 186/216) iken çeşitli cami-i şeriflerin dersiam hocalarından eğitim alarak icazetname alanlar ise Hafız Mehmed Şükrü Efendi (BOA., DH. SAİDd., 196/79), Hüseyin Bedri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 111/119) ve İbrahim Zihni Efendidir (BOA., DH. SAİDd., 112/349).

Tanzimat Dönemiyle birlikte kadılık sistemi yerine nâiblik adı altında şer'i mahkemelere hâkimlik yapacak olan Mekteb-i Nüvvab açılmıştır (Yurdakul, 2019, s. 240-241). Bu okulda okuyan tek kişi Abdurrahman Hıfzı Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 71/35).

Yine II. Mahmud döneminde çağdaş bir tıp eğitimi vermek üzere Dersaadet'te Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane açılmıştır. Askerî bir okul olma özelliği taşımakta olup ordunun sağlığı için doktor eksikliğinin giderilmesi amacıyla açılmıştır (İğüs, 2008, s. 106). Bu okulda eğitim gören memurlardan Musa Muharrem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/23) başarı ile mezun olmuşken Mehmed Rasim Efendi (BOA., DH. SAİDd., 144/271 ve BOA., DH. SAİDd., 82/123) 3. sınıfta okurken babasının vefat etmesi, kendisinin de ağır bir hastalığa yakalanması ve bakacak kimsesinin de olmaması üzerine okulu terk etmek zorunda kalmıştır.

Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi, 1841 yılında, Prusya'nın desteğiyle açılmıştır. İlk başta süvari birliklerinin atlarının hastalanmasına engel olmak amacıyla kurulmuşsa da zamanla Anadolu'da salgın nedeniyle hayvan ölümlerinin artması üzerine 1863 yılında bu okula sivil öğrenciler de alınmış ve Harbiye Baytar Mektebinin bünyesinde Mülkiye Baytar Mektebi de açılmıştır. 1871 yılında ise mülki kısım askerî sınıftan ayrılmış ve öğrenci sayısı artırılmış olan bu okulda (Kaya Doğanay, Eylül 2017, s. 668) İşkodra doğumlu memurlardan sadece Hasan Efendi (BOA., DH. SAİDd., 181/165) başarılı bir şekilde okuyarak şehâdetnâme almıştır.

Numune-i Terakki Mektebi, İstanbul'da 1884 yılında açılan bu okul ibtidâî, rüşdiye ve idadi derecesinde eğitim vermiş daha sonra kız öğrencileri de bünyesine katarak eğitime devam etmiştir. İstanbul'un en güzide okullarından olup daha çok elit ve zengin çocuklarının rağbet ettiği bir kurum haline gelmiştir. Kurucusu Mehmet Nadir Bey'dir. Bugün İstanbul Lisesi olarak eğitim hayatına devam etmektedir (İğüs, 2008, s. 89). Bu güzide okulda 3 yıl okuyan İşkodra doğumlu memur Bekir Kamil Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 56/453).

Abdülmeccid zamanında açılan Darü'l-Muallimin, II. Abdülhamid zamanında Darü'l-Muallimin-i Rüşdiye adıyla eğitim hayatına devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde açılan bu modern okulların kuruluş amacı Avrupa tarzında eğitim alan öğrenciler yetiştirmektir. Ancak açılan bu okullarda eğitim ve öğretimi yürütecek sayıda öğretmen bulunmamaktaydı. Açılan bu okullarda medresede yetişen hocalar yerine, modern eğitim almış öğretmenler yetiştirip bu okulların öğretmen ihtiyacı karşılanmak amaçlanmıştır (Kodaman, 1999, s. 18). Darü'l-Muallimin okullarında eğitim alan İşkodra doğumlu memur sayısı 2 kişi ile sınırlıdır. Bunlar; Davud Şükrü (BOA., DH. SAİDd., 26/249) ve Hafız Abdülhamid Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 181/113). Davud Şükrü, medrese eğitimi aldıktan sonra Darü'l-Muallimin-i Rüşdiye'den mezun olan ilk İşkodra doğumlu Muallim-i Evvel (başöğretmen) olma özelliği taşımaktadır. Arnavut milliyetçiliği ile meşhur olup Arnavutluk'un bağımsızlığını savunan bu yolda faaliyet gösteren İşkodra Yerel Cemiyet Komitesi'nin kurucusudur. Arnavutça alfabe ve eserlerin okullarda okutulması için teşebbüslerde bulunmuştur (Gençoğlu, 10-12 Mayıs 2012, s. 23-24). Davud Şükrü, İşkodra bölgesinde eğitim seviyesini yükseltmek için uzun uğraşlar vermiştir. İşkodra bölgesinde okullaşma oranını artırmak amacıyla raporlar hazırlamış ve faaliyetlerde bulunmuştur. Muallim-i Evvellik yanında Mekâtib-i Sıbyan Müfettişliği görevini de başarıyla yapmıştır.

Mekteb-i Hukuk-ı Şahane, Osmanlı Devleti'nde modern mahkemelerin kurulmasıyla birlikte burada görev alacak kişileri eğitmek amacıyla II. Abdülhamid döneminde 1880 yılında açılmıştır (Akyüz, 2001, s. 217). Burada okuyan tek İşkodra doğumlu kişi Süleyman Tevfik Efendi (BOA., DH. SAİDd., 111/487) olmasına karşın daha 1 sınıfta iken memuriyet hayatına girdiğinden dolayı Mekteb-i Hukuk-ı Şahaneyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Devletlerarası ilişkilerde iletişimin sağlanması 1821 yılına kadar Fenerli Rumların elindeydi. 1821 yılında Mora İsyanının çıkması ve 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde de Yunanistan'ın bağımsız bir devlet haline gelmesi üzerine Osmanlı Devleti bu ihtiyacı gidermek babında millileşme yoluyla 1821 yılında Tercüme Odası'nı kurmuştur. 1860 tarihinden itibaren misyonunu kaybetmeye başlayan bu kurum yerine 1866 yılında Lisan Mektebi açılmıştır. Mahrec-i Aklam Mektebi adıyla açılan bu okulda memurlara Fransızca öğretimi yapılmış, 1866 yılı itibarıyla de Rumca, Ermenice ve Bulgarca öğretilmeye başlanmıştır (Balci, 2008, s. 86). Mehmed Nazmi Bey bu okulda okumuştur. (BOA., DH. SAİDd., 179/361 ve BOA., DH. SAİDd., 30/45) İşkodra doğumlu memurlar arasında dil eğitimi almak

için Dersaadet yerine Venedik ve Trieste’de İtalyanca eğitimi alan Selim Efendi (BOA., DH. SAİDd., 10/55) İşkodralı memurlar arasında yer alır.

Osmanlı klasik döneminden kalma bir eğitim kurumu olan Enderun Mektebinde okuyan memurlar Hafız Mehmed Şükrü Efendi (BOA., DH. SAİDd., 196/79) ve Muharrem Efendi’dir (BOA., DH. SAİDd., 184/161). Bu memurların yanında Selanik’te Fransız Ticaret Maârif Mektebi Husûsiyesinde Ahmed Cevdet Bey (BOA., DH. SAİDd., 141/33) ve İstanbul’da Özel İslam Okullarından Beşiktaş Afıtab-ı Maârif Mektebinde İsmail Hakkı Efendi okumuşlardır (BOA., DH. SAİDd., 173/215).

İşkodra doğumlu gayrimüslim memurlar ise daha çok Cizvit okullarında ve dış ülkelerde eğitimlerini almışlardır. Pasko Vasa Efendi (BOA., DH. SAİDd., 01/236) Venedik ve Roma Mekteplerinde tahsil görmüşken Nikola Bonati Efendi (BOA., DH. SAİDd., 58/375) ve Simon Efendi (BOA., DH. SAİDd., 11/109) İşkodra’da Latin Milleti Mektebinde okumuşlardır. Andon Efendi (BOA., DH. SAİDd., 24/243) ise yine İşkodra’da dil eğitimi almış Arnavutça, İtalyanca ve Slavca tahsil etmiştir. Aleksandır Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/67) ise özel öğretmenden ders almıştır. Alfred Yunani Efendi (BOA., DH. SAİDd., 132/487) İstanbul’da Saint Boşarı Cizvit Mektebinde tahsil görmüşken Marko Efendi (BOA., DH. SAİDd., 160/357) ise Sen Francisco Savirko düzeyinde bulunan Cizvit Kolejinde okumuştur.

Memurların Lisan Durumu

İşkodra doğumlu memurların hal tercümelerine göre okuyup yazdıkları, konuşabildikleri veya aşına oldukları dillerle ilgili araştırma değerlendirildiğinde, devletin resmi dilinin Türkçe olmasının tabii sonucu olarak memurların okuyup yazdıkları diller arasında en fazla orana sahip olan lisanın 202 kişi ile Türkçe olduğunu görmekteyiz. Bu oranın yüksek olmasındaki diğer faktör ise memurluğa alım şartlarından biri de memurların Türkçe okuyup yazabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu nedenle Türkçenin bu kadar yüksek olması tesadüfi değildir. Türkçeyi 16 kişi ile İtalyanca ve Fransızca, 13 kişi ile Arapça, 10 kişi ile Arnavutça, 9 kişi ile Fransızca, 4 kişi ile Slavca, 2’şer kişi ile Boşnakça ve Rumca ve 1’er kişi ile Sırpça ve İngilizce takip etmektedir. Abdullah Ağa (BOA., DH. SAİDd., 170/143) ile tahsil görmeyen Sefer Ağa’nın (BOA., DH. SAİDd., 183/127) okuma yazma bilmedikleri belirtilmişken 28 memurun ise hal tercümelerinde okuyup yazabildiklerine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.

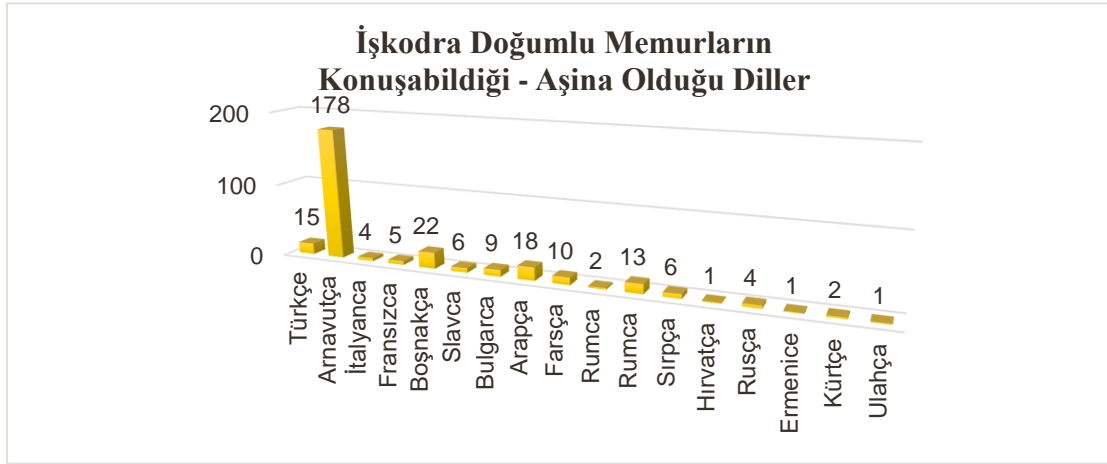
Grafik 5. Memurlardan Okuma/Yazma Bilenlerin Sayısı

Yine Grafik 5’e bakıldığında İşkodra doğumlu memurların doğdukları coğrafyanın özelliğinden ve çeşitli yerlerde çalışmalarından dolayı konuşabildikleri veya aşına oldukları lisan sayısının daha çeşitlilik arz ettiği söylenebilir. Memurların en fazla konuştuğu lisanın 178 kişi ile Arnavutça olduğu görülür. Bunun da sebebi İşkodra’nın içinde bulunduğu coğrafyanın Arnavutların çoğunlukta yaşadığı bir bölgede olmasıdır. Arnavutça haricinde, 22 kişinin Boşnakça, 18 kişinin Arapça, 15 kişinin Türkçe, 13 kişinin Rumca, 10 kişinin Farsça, 9 kişinin Bulgarca, altışar kişinin Sırpça ve Slavca, 5 kişinin Fransızca, dörder kişinin Rusça ve İtalyanca, ikşer kişinin Rumca ve 1’er kişinin ise Hırvatça, Ermenice, Ulahca konuşabildikleri tespit edilmiştir. İtalyanca, Boşnakça, Sırpça, Rumca, Slavca, Bulgarca ve Ulahca konuşabilmelerinin temel sebebi İşkodra bölgesinin bu dillerle konuşan halkla iç içe yaşaması ve sınırdış olması iken, gördükleri eğitim nedeniyle Arapça ve Farsça, popüler bir dil olması nedeniyle Fransızca ve görev icabı gittikleri coğrafyaya has olarak Kürtçe ve Ermenice konuşabildikleri

söylenbilir. Bu konuda en mahir olan İşkodra doğumlu memur Pasko Vasa Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 1/236). Pasko Vasa Efendi Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Rumca, Slavca ve İngilizce okuyup yazabilirken Arnavutça, Bulgarca ve azda olsa Arapça konuşabilme maharetine sahiptir. Müslüman memurlardan ise Türkçe, İtalyanca, Arnavutça okuyup yazabilen ve Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca konuşabilen Mehmed Rasim Efendi (BOA., DH. SAİDd., 82/123 ve BOA., DH. SAİDd., 144/271) gösterilebilir.

Grafik 6. Memurların Konuşabildiği/Aşına Olduğu Diller

Memurların Çalıştıkları Kurumlar

Osmanlı Devleti'nde memur olarak hizmet etmiş olan İşkodra doğumlu kişiler, ülkenin pek çok yerine atanmışlardır. Memurların çoğunlukla çalıştığı yerler; Duyûn-ı Umûmiye İdaresi, Rûsûmat İdaresi, Telgraf ve Posta Merkezi, Ziraat Bankası, Emniyet Teşkilatı (polis, zabtiye, jandarma), Tahrîrât Kitabetinde, Sandık Eminliğinde, Hastahane, Okul, Vergi ve Tahsilat İdaresinde, Bidâyet Mahkemesinde ve gümrük memurluğunda memur vasfında çalışmışlardır. Bunun yanında doktor, baytar, nahiye müdürlüğü, tahrîrât müdürlüğü, maliye ve maârif müfettişliği, duyûn-ı umûmiye müdürlüğü, telgraf ve posta müdürlüğü, mebus, hâkimlik, kaymakamlık, mutasarrıflık ve valilik gibi önemli statülerde görev alan kişiler tespit edilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu kişiler Osmanlı Devleti'nin muhtelif bölgelerinde çalışmışlardır. İşkodralı memurlar en çok İşkodra merkezinde görev almışlardır. Bununla birlikte İşkodra'ya yakın bölgelerde ve Balkan eyaletlerinde görevlendirilenlerin yanında çeşitli yerlerde ve uzak eyaletlerde de görevlendirilenlerin oldukları kayıtlardan tespit edilmiştir.

İşkodra doğumlu memurlar arasında en üst makamda görev alan Hasan Hakkı Paşa (BOA., DH. SAİDd., 26/351); Van ile Halep valiliklerinde. Tahir Bey (BOA., DH. SAİDd., 3/138); Van, Bitlis, Erzurum ve 2 kez Musul valiliklerinde bulunmuşlardır. Pasko Vasa Efendi (BOA., DH. SAİDd., 1/236); Manastır vilayeti vali muavinliğinde, Edirne vilayeti vali müsteşarlığı ve Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı görevlerinde bulunmuştur. Mutasarrıf olarak Corci Paşa (BOA., DH. SAİDd., 4/398); Laşid Sancağı, Dimetoka, Dedeâğaç vutasarrıflıklarında görevini ifa etmiştir. Sancaklardaki en yetkili kişi olan mutasarrıfların vekili olarak görev yapan kaymakamlıkta; Ahmed Hilmi Bey (BOA., DH. SAİDd., 81/425), Aleksandır Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/67), Ali Cevdet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 112/171), İbrahim Hakkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 168/231), Mehmed Said Bey (BOA., DH. SAİDd., 81/5 ve BOA., DH. SAİDd., 180/105), Muharrem Bey (BOA., DH. SAİDd., 4/1056 ve BOA., DH. SAİDd., 80/311), Muhtar Ağa (BOA., DH. SAİDd., 1/866), Yusuf Ziya Efendi (BOA., DH. SAİDd., 93/245 ve BOA., DH. SAİDd., 180/35) ve Süleyman Tevfik Efendi (BOA., DH. SAİDd., 111/487) görevlerini ifa etmişlerdir. 1871 yılında yapılan idârî teşkilatlanmada kaza ile köy arasındaki nahiye yerleşimlerinde görev alan nahiye müdürleri ise Abdullah Ağa (BOA., DH. SAİDd., 170/143),

İbrahim Edhem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 72/461), İbrahim Sıdkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 92/491) ve Mehmed Bey'dir (BOA., DH. SAİDd., 45/291).

Polislik mesleğini ifa eden İşkodra doğumlu memurların görev ve isimleri şöyledir: Polis müdürü olarak Osman Nuri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 186/67), birinci sınıf komiserlik rütbesi ile Yusuf Efendi (BOA., DH. SAİDd., 113/17), ikinci sınıf komiserlik rütbesi ile Ahmed Şevki Efendi (BOA., DH. SAİDd., 175/361 ve BOA., DH. SAİDd., 171/7), Hasan Fehmi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 153/209), Hasan Tahsin Efendi (BOA., DH. SAİDd., 81/57), Haydar Efendi (BOA., DH. SAİDd., 176/273) ve Mehmed Muhiddin Efendi (BOA., DH. SAİDd., 153/207) iken üçüncü sınıf komiserlikte görev yapanlar Mahmud Efendi (BOA., DH. SAİDd., 188/164) ve Mustafa Fahri Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 66/253).

Müfettiş olarak çeşitli kurumlarda görevini ifa eden memurlar ise maârif müfettişi olarak Davud Şükrü (BOA., DH. SAİDd., 26/249) iken Adliye Müfettişi Tayyib Hilmi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 2/886), Maliye Müfettişi İsmail Zihni Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 1/520).

1876 yılında açılan Osmanlı Mebusan Meclisine Me'bus olarak iştirak eden Selim Efendi (BOA., DH. SAİDd., 10/55) aynı zamanda Mahkeme Başkanı olarak da görev almıştır. Abdullah Efendi (BOA., DH. SAİDd., 125/475) ve Mehmed Asım Efendi (BOA., DH. SAİDd., 174/291) yeni açılmış modern okullarda öğretmenlik yaparken Muharrem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 93/111) ise müderris olarak çalışmıştır.

İşkodra doğumlu memurlar arasında doktorluk görevinde bulunan Musa Muharrem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/23) iken baytarlık görevinde ise sadece Hasan Efendi'dir (BOA., DH. SAİDd., 181/165).

Osmanlı Devleti'nde görev başlayan memurlar; bilamaaş (maaşsız), gönüllü, mülazemet (stajyer) ve muvazzaf (kadrolu) şeklinde göreve başlarlardı. İşkodra doğumlu memurların işe başlama şekillerini incelendiğinde 132 kişinin memuriyet mülazemetle, iki kişinin muvazzaf, beş kişinin bilamaaş, bir kişinin de gönüllü olarak memuriyet hizmetine girdiği görülmektedir. 101 kişinin ise memuriyet hizmetinde nasıl başladığına dair bilginin belirtilmediği tespit edilmiştir.

Belgeler incelendiğinde memurların sık sık yer değişikliği yaptığı görülmektedir. Memurların bu kadar yer değişikliği yapmalarının temel sebepleri; kurumların lağv edilmesi, tensikat yapılması, maaşlarının tam olarak ödenmemesi, azledilme ve uyum sağlayamama gibi nedenler gösterilebilir. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonucunda Osmanlı Devleti Rusya karşısında hezimete uğramıştır. Bu savaşın sonucunda 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması (Urhan, 2016, s. 246) ve bu antlaşmanın iptaliyle de yerine 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır (Urhan, 2016, s. 250). Osmanlı Devleti, Niş Sancağını Sırbistan'a, Teselya Sancağını Yunanistan'a, Dobruca Sancağını (1881) Romanya'ya ve İşkodra Vilayeti sınırları içerisinde olan birkaç kazayı Karadağ'a bırakması (Gencer, 1992, s. 517) sonucunda Balkan coğrafyasında birkaç kez mecburen idârî teşkilatlanma yoluna gidilmesine sebebiyet vermiştir. Bu nedenle işlevini kaybetmiş eski kurumların kapatılmasına ve lağv edilmesine neden olmuştur. İkinci sebep olarak da Osmanlı Devleti; ilk olarak 1853-56 Kırım Savaşı sırasında savaşın getirmiş olduğu ağır maliyeti karşılamak amacıyla dış borçlanma yoluna gitmiştir (Tunçel & Yıldırım, 2014, s. 7). Bu borçlanma süreklilik kazanmış ve Osmanlı Devleti her ekonomik sıkıntıda dış devletlerden borç almaya devam etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti aldığı bu borçları gerektiği gibi harcamadığı için borçları ödeyemez duruma gelmiştir. 1874 yılında borçların ödenmesi için yeni bir kararname çıkarılmış ve vadesi gelen borçların ancak yarısını ödeyeceğine dair teminat veilmiş olmasına rağmen bunu da tam olarak ödeyemediği için Osmanlı Devleti vadesi gelen borçları ödeyebilmek için Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerinden borç alma yoluna gitmiştir (Tunçel & Yıldırım, 2014, s. 13). Bütün bu olumsuzlukların üzerine 1877-78 Osmanlı Rus savaşının patlak vermesi Osmanlı Devleti'ni ekonomik olarak daha darboğaza sokmuş ve en sonunda Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerinden aldığı borçları ödeyemeyeceğine dair açıklama yapmasına sebep olmuştur (Çalışkan, Eryılmaz, & Oğlakçı, 2021, s. 972). 1879 yılında Osmanlı Devleti kendisine borç veren devletlerle masaya oturarak devlet gelirlerinden bazılarını 10 yıl boyunca borç

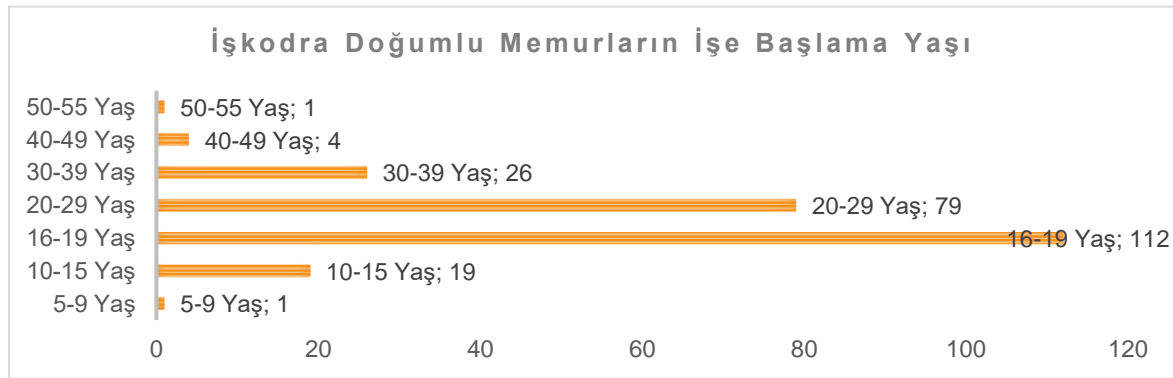
karşılığı olarak iç borç karşılığı alacaklılara taahhüt etmişse de dış borç veren devletler buna itiraz ederek bu gelirlerin hem dış hem de iç borç karşılığı verilmesi talebinde bulunmuşlardır (Kartopu, 2012, s. 34). 28 Aralık 1881 tarihinde bu gelirleri toplayacak ve ödemeleri borçlulara aktaracak Duyûn-ı Umûmiye İdaresi kurulmuştur (Kartopu, 2012, s. 34-35).

Memurların İşe Başlama Yaşları

İşkodra doğumlu memurların işe başlama yaşlarına bakıldığında, Abdullah Ağa (BOA., DH. SAİDd., 170/143) hariç bütün memurların işe başlama yaşları belirtilmiştir. Hafız Mehmed Şükrü Efendi (BOA., DH. SAİDd., 196/79) 7 yaşında işe mülazemetle başlayarak en küçük yaştaki memur olurken, Muhtar Efendi (BOA., DH. SAİDd., 41/59) ise işe 55 yaşında başlayan en yaşlı memur olmuştur.

Grafik 7’de belirtildiği üzere memurların göreve başlama yaşlarının oranlarına baktığımızda, 5-9 yaş arasında 1 kişi, 10-15 yaş arasında 19 kişi, 16-19 yaş arasında 112 kişi, 20-29 yaş arasında 79 kişi, 30-39 yaş arasında 26 kişi, 40-49 yaş arasında 4 kişi ve 50-55 yaş arasında ise 1 kişinin işe başladığını görmekteyiz. Burada en dikkat çekici nokta ise daha çocuk yaşta iken 7 yaşında ve 120 kuruş maaşla işe başlayan Hafız Mehmed Şükrü Efendi’dir (BOA., DH. SAİDd., 196/79). 112 kişinin de 16-19 yaş arasında işe başlaması Osmanlı kurumlarında küçük yaşlarda iken memur olunabildiğini göstermektedir.

Grafik 7. Memurların İşe Başlama Yaş Aralığı

Memurların Maaş Durumları

Osmanlı Devleti’nin Klasik dönem olarak tabir ettiğimiz zaman diliminde bürokratik işlemleri yürüten memurlara yaptıkları işin karşılığı olarak ödenmesi gereken ücretler bugünkü anlamda her ne kadar sabit ise de düzenli ve nakit bir ödeme anlayışına sahip değildi (Findley, 2020, s. 123). Memurlara ödenecek maaş miktarı yevmiye usulü olarak hesaplanmış ve üç ayda bir ödeme usulü getirilmiştir. Bir kâtibin ortalama yevmiyesi 10-15 akçe arası olup yevmiyeler memurun kıdemine ve işte gösterdiği faydaya göre değişkenlik arz ederdi. Yeni göreve başlayan bir memur düşük bir yevmiye ile başlayıp, uzmanlaştıkça yevmiye miktarı da aldığı terakkilerle paralel artardı. Ancak hesaplanan bu maaşlar düzenli ve tam olarak ödenmediği için sembolik bir gelir olarak kalmıştır. Başkentteki üst mevkilerde görev yapan memurlar maaşlarını, taşrada vazifesini ifa eden vali ve memurların yılda bir kereye mahsus olmak üzere göndermiş oldukları boğçabaha, görevi icabı kendisine takdim edilen hediyeler ve vakıf gelirlerinden karşılarken, alt mevkilerde ve taşrada vazifesini ifa eden memurlar ise maaşlarını takip ettikleri ve sonuçlandırdıkları işler için iş sahiplerinden belli bir oranda aldıkları ücretler “harç kâğıdı, ilam ücreti, kırtasiye masrafları” ile kalem harçlarından, tımar ve vakıf gelirlerinden karşıladıkları (Gültepe, 2019, s. 350). Memurlarca elde edilen bu gelirler bir havuzda toplanır, mevki ve rütbeğe göre diğer memurlar arasında pay edilirdi. Uzun süren savaşlar, artan vergiler, taşışlar ve buna bağlı olarak artan enflasyon neticesinde memurlar geçinmekte zorlanmışlardır. Bu zor ekonomik şartların getirmiş olduğu sıkıntılardan kurtulma bahanesiyle bazı memurlar takip edecekleri işlerin hızlı ve çabuk gerçekleştirilmesi için rüşvet alma yoluna bazıları da mesaiye uymayarak görevli oldukları kurum dışında ek işlerde çalışarak haksız bir kazanç yoluna başvurmuşlardır (Yüksel, 2014, s. 40). Alınan

rüşvetler ve memurların ek işlerde çalışması asli vazifesi olan işlerin aksamasına sebep olduğundan bittabi şikâyetlerin de artmasına sebep olmuştur (Yüksel, 2014, s. 40).

Mart 1838'de II. Mahmud, kurumlarda çalışan sivil memurların maaşlarını hazineden düzenli olarak alacaklarına dair bir kararname çıkartmıştır (Findley, 2020, s. 410). II Mahmud, bu uygulamayla maaşları sabit, düzenli ve nakit hale getirmekle maliye alanında da merkezî otoriteyi güçlendirip aynı zamanda rüşvet ve yolsuzluğun önüne geçmeyi de hedeflemiştir (Afyoncu, 2004, s. 418-420). 1838 yılından itibaren memurlar rütbelerine ve mevkilerine göre devlet hazinesinden aylık maaş almıştır. 1838 yılında oluşturulan bu sistemin bütün memurları kapsayacak hale gelmesi 1880 yılına kadar sürmüştür. Oluşturulan bu sistem beraberinde bazı sorunların da oluşmasına neden olmuştur. Maaşların hazineden karşılanması zaten ekonomisi kötü olan Osmanlı Devleti'nde nakit sıkıntısının çekilmesine neden olmuş bu da maaşların zamanında ödenememe sorununu getirmiştir. Memurlar aylık alması gereken maaşlarını bazen aylarca alamamıştır. Bir memur yılda 7 veya 8 kere ücretini aldığı zaman kendini şanslı görmüştür (Findley, 2020, s. 419). Nakitte yaşanan sıkıntıların temel sebepleri ise Osmanlı Devleti'nin 1853-56 Kırım Savaşı ve 1877-78 yıllarında Ruslarla yapmış olduğu savaşlar ve bunun getirdiği ağır yükümlülükler, tarım devleti olması nedeniyle vergi toplama işlerinin bazı dönemlerde duraklaması, akarı yüksek olan topraklarını kaybetmesi, dış ve iç borçlar gibi nedenlerden dolayı hazinenin nakit sıkıntısı çekmesinde ve ödemeleri geciktirmesinde etken rol oynayacaktır. Memurlara ödenmesi gereken maaşlar hazineden havale yoluyla vilayetlere aktarılmaktaydı. Gelen bu ödeme emri havalelerinin nakde çevrilmesi başlı başına bir sorun teşkil ediyordu. Sarraflar bazen bu ödeme emirlerini yüzde elli kırımıyla bozduruyordu. Bu durum memur maaşlarına yansımış ve eksik bir maaş almasına sebep olmuştur (Findley, 2020, s. 415).

Osmanlı maliyesinin bu kötü durumu memur maaşlarının gecikmesine neden olduğu gibi bütçedeki sıkıntıyı gidermek için de yine çare memur maaşlarında bulunmuş ve sık sık bordrolar gözden geçirilerek maaşlarda kesintiye gidilmiştir. Örnek olarak; Ahmed Şemseddin Bey (BOA., DH. SAİDd., 31/215), İşkodra Mektubçu Kalemî Mübeyyizliğinde çalıştığı esnada 300 kuruş maaş alırken 14 Mart 1880 tarihinde tenkîhât-ı umûmiyye de yapılan düzenleme ile maaşının 240 kuruşa indirildiği tespit edilmiştir.

Diğer bir sorun ise memurlara ödenen maaşlar arasındaki uçurumdur. Yüksek rütbeli memurlar çok yüksek maaşlar alırken alt kademedeki memurlar çok düşük maaşlar almaktaydılar. İşkodra doğumlu memurlar arasında bulunan birçok vilayette valilik yapan Hasan Hakkı Paşa'nın (BOA., DH. SAİDd., 26/351) 25.000 kuruş maaş aldığı görülürken, Mektûbî Kalemî Mübeyyizliğinde çalışan Abdullah Hulusî Efendi'nin (BOA., DH. SAİDd., 160/355) ise 20 kuruş maaş aldığı görülmektedir.

Memurlar arasında maaş farkının yüksek olması alt kademedeki düşük ücretle çalışan memurların ilave işlerde çalışmasına neden olduğu gibi, yüksek ücretler alan mevkilere ulaşmak için de çaba göstermelerine sebep olmuştur. Bunun güzel bir örneği ise Tahir Bey'dir (BOA., DH. SAİDd., 3/138). 250 kuruş maaş ile Koç Nahiyesi Kitabetinde memur olarak çalışırken daha sonraki yıllarda valilik makamına kadar yükselmiş ve 23.000 kuruş maaş almıştır.

İşkodra doğumlu memurların maaşlarını kuruş değerinden aldıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde kullanılan kuruşun o günkü şartlardaki değerini şu şekilde belirtilebilir (Köni, 2021).

- 1 Kuruş = 40 para
- 1 Kuruş = 120 Akçe
- 100 Kuruş = 1 Lira (altın)
- 1 Lira = 5 Mecidiye (gümüş)
- 4 Kâğıt Kaime = 1 Lira değerindedir.

1 kuruş 1 gram saf gümüş içerirken 1 altın lira ise 6,6 gram saf altın içermektedir. Daha iyi anlaşılabilmesi için o günün şartlarında alınan maaşla satın alınabilen ürünler şöyle gösterilebilir:

- Bir simit bedeli = 2 Para
- 1 Ekmek (1283 gr) = 7 Para
- Şeker (1283 gr) = 20 Para
- Et (1283 gr) = 100 Para

Alınan maaş miktarlarını o zamanın kuru ile kıyaslandığında şu rakamlarla karşılaştırılır.

- 1 USD = 50 Kuruş
- 1 Fransız Frangı = 4,40 Kuruş
- 1 Alman Frangı = 5,50 Kuruş
- 1 İngiliz Sterlini = 110 Kuruş değerindedir.

Örnek olarak öğretmenlik mesleğini yapan buna mukabil 250 kuruş alan Mehmed Asım Efendi (BOA., DH. SAİDd., 174/291) aldığı maaşla 1429 ekmek alabilmektedir. Aldığı maaşın diğer para birimleriyle karşılığı ise şöyledir: 5 Dolar; 56,82 Fransız Frangı; 45,46 Alman Frangı; 2,3 İngiliz Sterlini. Vali olarak görevini ifa eden ve buna mukabil 25.000 kuruş maaş alan, İškodra doğumlu memurlar arasında en yüksek ücreti alan Hasan Hakkı Paşa (BOA., DH. SAİDd., 26/351) bu maaşla 10.000 kg et alabilmektedir. Aldığı maaşın diğer para birimleriyle karşılığı ise şöyledir: 500 Dolar, 5682 Fransız Frangı, 4546 Alman Frangı, 227 İngiliz Sterlini.

Memurların Almış Oldukları Ödüller ve Cezalar

Rütbe ve Unvan Alan Memurlar

Rütbe (رتبه) kelime anlamı olarak devlet kademesinde görev alan memurlara verilen şeref ve itibar derecesi, basamak, pâyeye olarak geçmektedir (Şemseddin S, 2018, s. 516). Rütbe terimi askerî sınıfta olanlar arasında kullanılan bir derece göstergesi iken Kalemîyye Sınıfı ve Kanuni dönemiyle de İlmiye Sınıflarına da verilmeye başlanan bir unvan haline gelmiştir (Pakalın, 1983, s. 68). Mülki memurların almış oldukları rütbeleri derecesine göre sıralayacak olursak, ilk sırada Rütbe-i Râbia, daha sonra Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye, Rütbe-i Evvel ve Rütbe-i Bâlâ takip etmektedir (Pakalın, 1983, s. 69).

İşkodra doğumlu memurların almış oldukları rütbe ve unvanlar Tablo 1’de gösterilmiş olup bunun yanında ilmiye sınıfına mahsus olan önemli ama unvansız bir rütbe Paye-i Mücerrede alan memurlar da bulunmaktadır.

Tablo 1. Memurların Almış Oldukları Unvanlar/Rütbeler

	Memurun Adı	Dosya	Gömlek	Aldığı Unvan/Rütbe
1	Abdurrahman Hıfzı Efendi	71	35	İzmir Paye-i Mücerredi ve Edirne Paye-i Mücerredi
2	Ahmed Muhtar Bey	33	213	Rütbe-i Râbia
3	Ahmed Necib Efendi	22	131	Rütbe-i Sâlise ve Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânisî
4	Ahmed Sırrı Efendi	47	481	Rütbe-i Râbia, Rütbe-i Salise, Rütbe-i Saniye Rütbe-i Sınıf-1 Sânisî
5	Aleksandır Efendi	96	67	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânisî, Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Mütemayizi
6	Ali Cevdet Efendi	112	339	Rütbe-i Sâlise
7	Ali Haydar Efendi	35	387	Mülazım Rütbesi
8	Arslan Bey	162	505	Hâssa Silahşörlüğü ve Rütbe-i Râbia
9	Corci Paşa	4	398	Rütbe-i Râbia, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütemâyireti, Rütbe-i Miri Mirani, Rumeli Beylerbeyi Payesi
10	Davud Şükrü	26	249	İzmir Pâyeye-i Mücerredi

11	Hasan Hakkı Paşa	26	351	Rütbe-i Mir-i Mirani, Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi, Evvelî Sınıf-1 Sânişi, Evvelî evvelî, Rütbe-i Bâlâ, Rütbe-i Seb'a-yı Vüzerât
12	Hüseyin Bedri Efendi	111	119	Rütbe-i Sâlise
13	İbrahim Hakkı Efendi	33	499	Rütbe-i Râbi
14	İbrahim Hakkı Efendi	34	15	Rütbe-i Sâlise
15	İbrahim Zihni Efendi	112	349	İzmir Pâye-i Mücerredi
16	İsmail Hakkı Efendi	173	215	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânişi
17	İsmail Zihni Efendi	1	520	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânişi
18	Mehmed Muhiddin Efendi	153	207	Rütbe-i Sâlise,
19	Mehmed Muhiddin Efendi	85	147	Rütbe-i Sâlise
20	Mehmed Nazmi Efendi	30/179	45/361	Rütbe-i Râbi
21	Mehmed Reşad Bey	77	271	Rütbe-i Sâniye, Rütbe-i Mütamayız ve Rütbe-i Evvel-i Sınıf-1 Sânişi
22	Mehmed Sadık Efendi	67	497	Rütbe-i Rabia
23	Muharrem Bey	80	311	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânişi
24	Murteza Galib Bey	22	133	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi
25	Musa Muharrem Efendi	96	23	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi
26	Mustafa Tevfik Bey	25	41	Rütbe-i Râbi, Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi
27	Nikola Bonati Efendi	58	375	Rütbe-i Hamse
28	Osman Nuri Bey	186	67	Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi
29	Ömer Yümeni Efendi	22	255	Rütbe-i Râbia, Rütbe-i Sâlise
30	Pasko Vasa Efendi	1	236	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayız, Rütbe-i Evvel Sınıf-1 Sânişi, Rütbe-i Evvel Sınıf-1 Evvelî,
31	Süleyman Efendi	31	203	Rütbe-i Sâniye-i Sınıf-1 Sânişi
32	Tahir Bey	3	138	Rütbe-i Sâlise, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânişi, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayızı, Rütbe-i Ref'iyye-i Mir-i Mirani, Rumeli Beylerbeyliği Payesi, Rütbe-i Sâniye-i Vezâret
33	Tayyip Hilmi Efendi	2	886	Rütbe-i Râbia, Sâlise-i Rüesa, Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sânişi
34	Yusuf Efendi	113	17	Rütbe-i Sâlise
35	Yusuf Ziya Efendi	93/180	245/35	Rütbe-i Râbia
36	Zübeyir Nazif Efendi	35	35	Rütbe-i Râbi

Nişan ve Madalya Alan Memurlar

Osmanlı Devleti'nde görevinde üstün başarı gösteren kişilere verilen ve göğse takılan veya boyna asılan, haç veya yıldız şekillerinde sembolik değeri olan eşyadır. Osmanlı Devleti'nde daha çok başarılarla karşılık tuğ, çelenk ve sorguç (Artuk & Artuk, 1967, s. 9) verilmiştir. Orta Çağ Avrupa'sında hem memurlara hem de askerlere üstün hizmetlerine karşılık verilen bu sembolik takılar, II. Mahmud dönemiyle beraber Osmanlı Devleti'nde de kullanılmaya başlanmıştır (Pakalın, 1983, s. 694). Modernleşme yolunda atılan bu adımla II. Mahmud dönemiyle birlikte mülki memurlar ve askerler yaptıkları vazife nedeniyle onları onurlandırmak amacıyla ve padişah tarafından bizzat tören

düzenlenerek verilen, memurun hayatı boyunca onurla taşıdığı bir şeref takısıdır (Sunay, 2007, s. 123). Nişanlar da önemine göre ula, sâniye, sâlise ve râbia derecelerine göre 4 çeşittir.

Zaferle sonuçlanmış bir savaş, çok önemli bir olay veya yarışmalarda elde edilen başarı sonucu verilmek üzere hazırlanan nişandan küçük ve her iki tarafı da işlemeli, ön yüzünde padişah tuğrası veya Osmanlı Arması olan arka yüzünde neden verildiğine dair açıklayıcı metin ve kişinin adının belirtildiği bir hediyedir (Özger, 2010, s. 62-63). İşkodra doğumlu memurların almış oldukları nişan ve madalyalar Tablo 2’de gösterilmiş olup, burada madalya olarak İftihar Madalyası, Yunan Muharebe Madalyası, Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası, Mecid-i Nişan-ı Zişanı, Nişan-ı Âlî-i Osmanî, Karadağ Madalyası, Basiret-i Âlişan-ı Tahlisiye Madalyası ve Liyakat Madalyası aldığını görmekteyiz. Mecid-i Nişan-ı Zişan ve Nişan-ı Âlî-i Osmanî nişanları dereceye göre sınıflandırılmışken madalyalar ise altın, gümüş, bakır ve nikel olarak derecelendirilmiştir.

Yabancı devletlerden nişan ve madalya alan memurlar da bulunmaktadır. Bunlar Tablo 2’de gösterildiği üzere; Aleksandır Efendi (BOA., DH. SAİDd., 96/67), Avusturya Hükümeti tarafından Fransuva Jozef Nişanı, Hasan Hakkı Paşa (BOA., DH. SAİDd., 26/351); İran Hükümeti tarafından verilen Şîr ü Hurşîd Nişanı, Papa Hazretleri tarafından birinci rütbeden Pinöf Nişanı, Mehmed Muhiddin Efendi (BOA., DH. SAİDd., 85/147), Japonya Devleti tarafından ihdâ olunan beşinci rütbeden Trezır Sakred Nişanı, Pasko Vasa Efendi (BOA., DH. SAİDd., 1/236); üçüncü rütbeden Saint Stanislaus Nişanının İzan Kordonu, Papa Hazretleri tarafından birinci rütbeden Saint Gregory Nişanı, İtalya Devleti tarafından birinci rütbeden Kordon d’italia Nişanı, Rusya Devleti tarafından birinci rütbeden Saint Stanislaus Nişanı almışlardır.

Tablo 2 Memurların Almış Oldukları Nişan ve Madalya

	Memurun Adı	Dosya	Gömlek	Aldığı Nişan/Madalya
1	Adem Ağa	182	243	Beşinci Rütbe Mecidi Nişan-ı Zişanı
2	Ahmed Ağa	83	175	Beşinci Dereceden Mecidi Nişan-ı Zişanı
3	Ahmed Hilmi Bey	81	425	Yunan Muharebe Madalyası
4	Ahmed Necib Efendi	22	131	Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı
5	Ahmed Sırrı Efendi	47	481	Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı, İftihâr Madalyası
6	Aleksandır Efendi	96	67	Beşinci Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı, Avusturya Hükümeti tarafından Fransuva Jozef Nişanı
7	Ali Haydar Efendi	35	387	Karadağ Muhaberesi 2 Adet İftihar Madalyası
8	Corci Paşa	4	398	Üçüncü Rütbeden Mecidi Nişanı, Üçüncü Rütbeden Nişan-ı Osmanî, İkinci Rütbeden Mecidi Nişanı, İkinci Rütbeden Nişan-ı Âlî-i Osmanîyye
9	Davud Şükrü	26	249	Karadağ Madalyası, Dördüncü Rütbeden Mecidi, Dördüncü Rütbeden Osmanî Nişanı, Üçüncü Rütbeden Mecidi Nişanı, Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı
10	Hasan Hakkı Paşa	26	351	İkinci Rütbeden Mecidi, Birinci Rütbeden Mecidi, Birinci Rütbeden Osmanî Nişan-ı Zişanı, İmtiyâz Nişan-ı Fûrûğ Efşanının Altın ve Gümüş Madalyaları, Birinci Rütbeden Şîr ü Hurşîd Nişanı, Papa Hazretleri tarafından Birinci Rütbeden Pinöf Nişanı
11	Hasan Hüsnü Bey	68	461	Karadağ Meselesi İftihar Madalyası, Beşinci Rütbe Mecidi Nişan-ı Zişanı
12	Hasan Tahsin Efendi	81	57	Beşinci Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı
13	Hüseyin Ağa	75	343	Beşinci Rütbe-i Mecidi Nişan-ı Zişanı
14	Hüseyin Bedri Efendi	111	119	Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanı
15	İsmail Hakkı Efendi	173	215	Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişanı

17	Mehmed Muhiddin Efendi	153	207	Japonya Devleti tarafından ihdâ olunan Beşinci Rütbeden Trezır Sakred Nişanı
18	Mehmed Muzaffer Bey	54	255	Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası
19	Mehmed Said Bey	81	5	Yunan Muharebesi Madalyası
20	Muharrem Bey	80	311	Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişanı, Basiret-i Âlişan-ı Tahlisiye Madalyası, Yunan Muharebe Madalyası
21	Muhtar Ağa	1	866	Beşinci Rütbeden Mecidî Nişanı ve Karadağ Madalyası
22	Musa Muharrem Efendi	96	23	Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı
23	Nikola Bonati Efendi	58	375	Gümüş Liyâkat Madalyası
24	Osman Nuri Bey	186	67	Yunan Muharebe Madalyası (2 adet), Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, Girid, Karadağ, Rusya Muharebe Madalyaları, Dördüncü Rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî, Gümüşden Mamûl Hicaz Demiryolu Madalyası, Gümüş Liyâkat Madalyası, Üçüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı
25	Pasko Vasa Efendi	1	236	Üçüncü Rütbe-i Mecidî Nişanı, Üçüncü Rütbeden Saint Stanislaus Nişanının İzan Kordonu, İkinci Rütbe-i Mecidî Nişanı, Birinci Rütbeden Mecidî, Haşmetli Papa Hazretleri tarafından Birinci Rütbeden Saint Gregory Nişanı, İtalya Devleti tarafından Birinci Rütbeden Kordon d'Italia Nişanı, Birinci Rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî, Rusya Devleti Tarafından Birinci Rütbeden Saint Stanislaus Nişanı, İmtiyaz-ı Nişan Furuğ-Efşan'ının Altın ve Gümüş Madalyaları
26	Tahir Bey	3	138	Üçüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, İkinci Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, Birinci Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı
27	Tayyip Hilmi Efendi	2	886	Beşinci Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, Üçüncü Rütbe Nişan-ı Âli-i Osmanî
28	Yusuf Ağa	82	131	İftihar Madalyası ve Beşinci Rütbeden Nişan-ı Zişan
29	Yusuf Efendi	113	17	Beşinci Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı, Yunan Muharebe Madalyası, Hicaz Demiryolu Madalyası, Gümüş Liyâkat Madalyası, Dördüncü Rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî, Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişanı
30	Yusuf Ziya Efendi	93	245	Beşinci Rütbeden Mecidî Nişan-ı Zişan

Disiplin Cezası Alan Memurlar

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren kendi kurumlarında çalışan askerî, kalemiye ve ilmiye sınıfından gelen bütün personeller için göstermiş oldukları üstün başarıları neticesinde ödüllendirme yöntemini kullandığı gibi bu çalışanlar herhangi bir suç işlediklerinde de cezalandırma yöntemini de kullanmıştır. II. Mahmud ile başlayan ve Tanzimat döneminde de devam eden memurların işe alınma şekilleri (Akyıldız, 1993, s. 55), maaşların belirlenmesi (Seyitdanlıoğlu, 1999, s. 23) ve memurların işledikleri suçlar karşısında nasıl ceza alacağına dair birtakım düzenlemeler getirilmiştir (Mumcu, 1969, s. 275-276). 1840 yılında memurların fiili olarak en çok uygulamış olduğu rüşvet suçunu engelleme yolunda bir kanun yayınlanmıştır. Akabinde 1849 yılında ise memurlara dürüst çalışacaklarına ve rüşvet

almayacaklarına, devlete sadık kalacaklarına dair bir yemin etme usulü getirilecektir (Keleş, 2005, s. 269-270). Rüşvetin yanında vatandaşların en büyük şikâyetlerinden biri de memurların mesai mefhumuna uymaması ve ek iş yapması idi. II. Abdülhamid döneminde memurların mesailerine uyması için Jurnal Sistemi getirilmiştir. Sistemin işleyişi ise memurların mesai başladığında ve bittiğinde oluşturulan jurnal cetveline imza atma usulü idi. Jurnal cetvellerinden memurun işe geç geldiği veya devamsızlığı tespit edildiğinde ilk önce maaş kesimi cezası verilirken devamsızlığı alışkanlık haline getiren memurlar hakkında da azil kararı verilmiştir (Yüksel, 2014, s. 44). 1871 yılında ise Osmanlı Devleti Memurî Muhakemesine Dair Nizamname ile memurların hangi hallerde ceza alacağı ve soruşturmanın nasıl ve kimler tarafından yapılacağı, soruşturma sonucunda işlenmiş olan suçun boyutuna göre hangi mahkeme tarafından ve nasıl yargılanacağına dair 9 maddeden oluşan bir nevi disiplin yönetmeliği çıkarmıştır. Bu şekilde hem devlet hem de memur hakları konusunda ilk adım atılmıştır. Özellikle memura, almış olduğu cezaya karşı itiraz ve bir üst mahkemeye başvurma hakkının getirilmesi bu konuda atılmış en önemli adımdır. Sonraki yıllarda eksik kalan kısımlar için ilave hükümler eklenmiştir (Saylan & Gök, 2016, s. 89).

Bütün bu düzenlemelere ve cezai müeyyidelere rağmen memurlar suç işlediklerinden dolayı haklarında soruşturma açılmıştır. İşkodra doğumlu 241 memurun hal tercümeleleri incelendiğinde 23 memur hakkında soruşturma açıldığı tespit edilmiştir.

Bu memurlardan görevinde ihmalde bulunduğundan dolayı soruşturma açılanlar; Ahmed Hilmi Bey (BOA., DH. SAİDd., 81/425), Maydos Kaymakamlığı görevinde bulunduğu esnada Balkanlardan göç eden muhacirlere, merkezden gönderilen para ve tohumlulukların (aynî ve nakdî yardım) dağıtımında ehemmiyet göstermediğinden dolayı 21 Şubat 1914 tarihinde azledilmiştir. Bekir Sıdkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 11/101), çalıştığı Tuz Memlehasında fazlaca fire vermesi ve bazıları da kayıt altına almamasından dolayı bir alt memuriyet olan Draç Memlehası Memurluğuna nakledilmiştir. Hüseyin Efendi (BOA., DH. SAİDd., 171/103), Balkan Harbi neticesinde bağımsızlığına kavuşan Arnavutluk Hükümetinin faydalanması için son çalıştığı işyeri olan Draç Rüşumat Müdüriyeti Veznedarlığında kasada bulunan para ve evrakları, kasanın anahtarlarını üzerinde ve açık bırakarak firar etmiştir. Firar ettiğinden dolayı soruşturma açılmamıştır. İbrahim İsmet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 64/281), Avlonya Kazası Duyûn-ı Umûmiye Tezkere Me'mûriyeti Başkitabetinde görev yaptığı sırada sürekli olarak işe geç gelmesi ve izinsiz bir şekilde göreve gelmemesi üzerine ilgili kurumun şikâyeti üzerine yapılan tahkikat sonucunda İbrahim İsmet Efendi'nin görev yeri olan Avlonya Kazasının havasıyla uyum sağlayamadığından hastalandığını beyan etmesini baz alarak tekrarı yapıldığı takdirde işinden azledilme ihtarı verilmesine ve becayış suretiyle Serendoz Duyûn-ı Umûmiye Me'mûriyeti Kitabetine tayin kılınmasına karar verilmiştir. Ancak aynı kusuru yeni atandığı kurumda da devam ettirmesi ve istifa etmesi üzerine maaşları kendisine verilmiş ve işinden azledilmiştir. Muharrem Bey (BOA., DH. SAİDd., 4/1056 ve 80/311), hakkında iki kere azil kararı alınmıştır. Bunlardan ilki Muharrem Bey'in Ahtebolu Kaymakamlığında bulunduğu sırada Sinekli Hadisesi olayıdır. Bu olayın faili olan Şaki Anastas'ın daha önceden köylüler tarafından bu cihette dolaştığına dair ihbar almasına karşın, tutuklanmasında basiretsizlik göstermesi ve hadisenin yaşanmasına sebep olmasından dolayı azledilmiştir. Ancak yapılan tahkikat sonucunda incelemeyi yapan müfettişlerin, Sinekli Hadisesinin Çatalca Sancağı sınırları dahilinde vuku bulduğunu, Ahtebolu Kazasının ise olayın geçtiği muhitten hayli uzak olduğunu ve Muharrem Bey'in de eşkıyaların yakalanması için gerekli hassasiyeti gösterdiğini tespit etmiştir. Edirne Vilayeti Valisinin de aynı doğrultudaki beyanı üzerine azil süresinin cezası için kâfi olduğu kararı ile Muharrem Bey, Margiliç Kaymakamlığına tayin edilmiştir. Muharrem Bey hakkında yapılan diğer soruşturma ve azil kararı ise şikâyet üzerine yapılmıştır. Kesriyye Kaymakamlığında bulunduğu sırada muhtar seçiminde vazifesini kötüye kullandığı ile ilgili şikâyet üzerine yapılan ilk incelemede bazı emarelerin bunu ispatlayacak nitelikte olması sebebiyle azline karar verilmiştir. Muharrem Bey'in itirazı ve yeniden kendisine bir kaymakamlık görevinin verilmesi isteği üzerine, ikinci defa yapılan tahkikat sonucunda şikâyeti kanıtlayacak emarelerin olduğu ancak bunun beyan üzerinde olduğu, Muharrem Bey'in suç işlediğine dair emareler tam olarak kanıtlanmamıştır. Hatta görev yaptığı Kesriyye Kaymakamlığında asayiş sağladığı ve vergilerin toplanmasında gayret göstermesi sebebiyle yeniden kendi sınıfında bir kaymakamlığa atanmasında bir engelin olmadığı kararı

verilmiş olup 16 Ekim 1899 tarihinde Erdek Kaymakamlığına tayini yapılmıştır. Ramazan Zihni Efendi (BOA., DH. SAİDd., 123/379), Kavaye Düyûn-ı Umûmiye Memûriyetinde görev yaparken vergi ve cezaları kaydetmemesi ve iş yerinde lakayt davranışlarda bulunmasından dolayı azledilmiştir. Ancak yapılan soruşturmada vergi ve cezaların kaydedilmesinde bir hatası olmadığı, burada göreve başlamadan önce yapılan bir kaydetme eksikliği olduğundan herhangi bir suçu olmadığı tespit edilmiş. Lakayt davranışlar için de belli süre açıkta kalmış olması cezası için yeterli görülmüş ve tekrar işe geri alınmıştır. Salih Efendi (BOA., DH. SAİDd., 23/215), Leş Rûsûmat Nezareti Ambar Eminliğinde bulunduğu sırada Fransa Devleti Konsolosu adına Trieste'den gelen 300 dirhemlik tütün ambarın kendi sorumluluğundayken izinsiz bir şekilde ambarın anahtarını gümrük tercümanına vermesi ve bunun neticesinde ambarın açılması üzerine azline karar verilmiştir. 1,5 yıl boшта kaldıktan sonra görevine iade edilmiştir. Simon Efendi (BOA., DH. SAİDd., 11/109), çalıştığı işyerinde 6 adet eşya çalınması üzerine şüpheli olarak görülmesi nedeniyle azledilmişse de yapılan inceleme sonucunda bu şüphenin sabit olmamasından dolayı işine geri iade edilmiştir. Tayyip Hilmi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 2/886), hakkında iki soruşturma dosyası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Manastır Vilayeti Bidâyet Riyaset-i Sâniye'sinde bulunduğu esnada görevinden azledilen azanın itirazını kabul etmemesi üzerine yapılan ilk incelemede görevinden el çektirilmişse de ikinci incelemede önceki çalışmaları ve başarıları göz önünde bulundurularak görevine iade edilmiştir. İkinci soruşturma ise Selanik Vilayeti İstînâf Mahkemesi Müdde-î Umûmîliğinde iken Adliye Binası içinde sözlü münakaşa ile başlayıp silahların çekildiği kavgaya karıştığından yine görevinden el çektirilmiş ise de ikinci bir tahkikatta boшта kalmış olduğu süre cezası için yeterli olduğu göz önünde bulundurularak görevine iade edilmiştir. Tahir Bey (BOA., DH. SAİDd., 38/313), hakkında iki soruşturma açılmıştır. Musul Valisi Reşid Paşa valiliği esnasında bazı ileri gelenlerini tutuklattırıştır. Tahir Paşa, Musul Valiliğini Reşid Paşa'dan devralınca bu tutukulu arap ileri gelenlerini serbest bırakmıştır. Elâzığ Valisi Abdulkadir Paşa, bu mesele de Tahir Paşa'nın Arap ieri gelenlerini 14 Arap atını aldığını iddia edip şikâyet etmiştir. Bunun yanında Abdulkadir Paşa, Vali Tahir Paşa'nın dul ve yetimler için ayrılan fondan para kestğini ve memur ve askerlerin maaşlarını ise eksik ödediğini de şikâyet konularına eklemiştir. Yapılan tahkikât neticesinde Reşid Paşa'nın tutuklattırış olduğu şehrin ileri gelenlerinden bazılarının tutuklamayı gerektirici sebeplerinin olmadığı bu nedenle Tahir Bey'in de bunları serbest bıraktığı bu yöredeki adetlere göre hediye vermenin normal bir davranış olduğu cihetle suç sayılamayacağına karar verilmiştir. Merkezi yönetim tarafından maaş için gönderilen senetler bazı kişiler tarafından daha fazla kâr karşılığında satın alınmak istenmiştir. Ancak Tahir Paşa, bu teklifi uygun bulmayıp reddetmiştir. Senetler bir tüccar ve bir sarraf şahitliğinde bozdurulmuştur. Gündeme gelen bu şikâyetten de takipsizlik kararı verilmiştir. Bir diğer tahkikat ise Erzurum Valiliği esnasında açılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde valiliğini yaptığı Erzurum civarında Ermeni olaylarının başgöstermesidir. Tahir Paşa'nın bu olaylara seyirci kalmasını iddia eden dönemin yönetimi bunu bahane ederek Tahir Paşa'yı Erzurum Valiliğinden azletmiştir.

Memuriyetleri esnasında kavgaya karıştıklarından dolayı soruşturma açılan; Ali Rıza Efendi (BOA., DH. SAİDd., 126/83), Bayramiç'te bulunduğu esnada Balıkçılar ile yapmış olduğu kavga neticesinde bir ay hapis cezası aldığından açığa alınmış ve cezanın bitimiyle Maydos'a atanmıştır. İbrahim Hakki Efendi (BOA., DH. SAİDd., 33/499), İşkodra Vilayeti Muhasebe Kaleminde iken Defterdar İbrahim beyle birtakım senetler maddesinden dolayı tartışma çıkmış ve tedbir amaçlı işinden ihraç edilmiştir.

Haklarında şikâyet olmasından dolayı soruşturma açılan; Andon Efendi (BOA., DH. SAİDd., 24/243), çalıştığı iş yerinde tüccar ve yolcu eşyalarının kaybolması ve bunları akrabalarına gönderdiğine dair şikâyet üzerine, yapılan incelemede herhangi bir delil bulunamasından ihraç edilmemiş bir alt memuriyete tayin olunmuştur. İbrahim Edhem Efendi (BOA., DH. SAİDd., 72/461), Bitlis Vilayetinin Esparin Nahiyesi Müdürlüğünde bulunduğu sırada ahalinin kendisinden ödemeler konusunda yüz çevirmesinden dolayı bundan hoşnut olmadıklarına dair şikâyeti üzerine yapılan tahkikat neticesinde şikâyeti gerçekleştiren kişilerin bunu ispatlayan deliller göstermesi üzerine azledilmiştir. İbrahim Sıdkı Efendi (BOA., DH. SAİDd., 92/491), Tuz Kazası Niyâbetinde bulunduğu sırada açıklaması yapılamayan bir şikâyet üzerine görevinden azledilmişse de 9 yıl sonra tekrar aynı yerde göreve başlamıştır.

Yönetime karşı muhalefette bulunduğundan dolayı soruşturma açılan, Zübeyir Hulusi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 38/425), evinde yapılan tahkikatta yasak neşriyat bulundurması nedeniyle azledilmiş ve yapılan mahkeme sonucunda İlbasan Tevkifhanesinde hapsedilmiştir.

Borç alıp ödememesinden dolayı soruşturma açılan, Abdulsabri Efendi (BOA., DH. SAİDd., 11/111), Şengin Rüsûmat Me'mûriyetinde çalışırken 7 Cemâziyelâhir 1303 senesinde borcunu ödeyememesinden dolayı buradan azledilmişse de 1 sene sonra Leş Rüsûmat İdaresi Me'mûriyetine atanmıştır.

Görevlerinde usulsüzlük yaptıklarından dolayı soruşturma açılan; Adem Vehbi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 73/59), daha önce çalışmış olduğu İşkodra A'sârı Ambarında memur iken İşkodra Evkâf İdaresi Kitabetine tayin edilince vazifesi dışında yine kendisini A'sâr Me'mûru olarak tanıtarak çevrede dolaşmasından ve görevini kötüye kullanmasından dolayı azledilmiştir. Bekir İsmet Efendi (BOA., DH. SAİDd., 33/215), Kavaye Duyûn-ı Umûmiye Me'mûriyetinden isti'fâ ettiği sırada kasada olması gereken para miktarının eksik bulunması üzerine yapılan tahkikat sonucunda zimmetine para geçirmekten azledilme kararı çıkmasına karşın isti'fâ ettiğinden dolayı soruşturma kapatılmıştır. Davud Şükrü Efendi (BOA., DH. SAİDd., 56/191), Selendoz'da bulunduğu sırada Yunan Harbine katıldığından dolayı 2 sene görevi bırakmak zorunda kaldığından işten el çektirilmiş ancak harbe gittiği sırada zimmetinde bulunan malları teslim etmediği cihetle soruşturma açılmış ve 600 kuruş tutan bedelin becâyış yoluyla atandığı Preveze'deki yeni görevindeki maaşından kesilmesine karar verilmiştir. Mustafa Efşah Efendi (BOA., DH. SAİDd., 174/59), Şengin Rüsûmat İdaresinde çalışırken İzmir'den izin belgesiyle gümrüğe gelen bir çuval kuru üzümün kaybolmasından sorumlu tutulmuş ve yapılan soruşturma neticesinde ücreti maaşından kesilmiştir.

Ömer Lütfi Efendi (BOA., DH. SAİDd., 56/285), Selendi Duyûn-ı Umûmiye İdaresi Tuz Ambarında görev aldığı sırada 2.502 kilo tuzun eksik gelmesi üzerine 1 ay boyunca işten el çektirilmiş ve yapılan tahkikat sonucunda kendi çıkarı için bunu kullanmadığı yalnızca hatası yüzünden bu kaybın yaşandığı tespit edilmiş zayi olan tuzun miktarı kadar maaşından kesilmek üzere tekrardan işine iade edilmiştir. Yusuf Ziya Efendi (BOA., DH. SAİDd., 93/245 ve BOA., DH. SAİDd., 180/35), hakkında iki soruşturma açılmıştır. Yusuf Ziya Efendi'nin kardeşi olan Bekir Bey'in her ikisi de yüzbaşı rütbesinde bulunan Ömer Abdullah ile Abdullah Bey aralarında vuku bulan kavgada, Yusuf Ziya Efendi'nin kardeşine yardım edip bu kavgaya karışmasıdır. Meydana gelen olay neticesinde yapılan tahkikatta, Bekir, Ömer Abdullah ve Abdullah Beylerin kusurlu bulunmalarından dolayı bir ay ceza almalarına karar verilmiştir. Yusuf Ziya Efendi hakkında ise yapılan soruşturma mukavemetin nefsi müdafaa sayıldığından tahkikat beraat ile neticelenmiştir. İkinci olay ise şikâyet üzerine açılmıştır. Seyitgazi Nahiyesinde bulunduğu sırada rüşvet aldığına dair yapılan ihbar üzerine yapılan tahkikat neticesinde rüşvet aldığına dair herhangi bir kanıt elde edilemediğinden beraatine karar verilmiştir.

Memurların Vefat Durumu

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde yapılan incelemelerde 241 memur arasında 13 memurun vefat durumu hakkında bilgi verilmiştir. Vefat durumu bilgisi yazılan memurların daha görevi başında iken bu durumun yaşanması olasıdır. Bu memurlardan Ahmed Muhtar Bey'in (BOA., DH. SAİDd., 33/213) vefat durumu intihar etmesi sebebiyle diğerlerinden farklıdır. Bir diğer memur ise vazife esnasında vefat eden Abdullah Ağa'dır (BOA., DH. SAİDd., 170/143). 10 memurun istifa etme yoluyla 2 memurun emeklilik yoluyla ve Hüseyin Hüsnü Efendinin de (BOA., DH. SAİDd., 41/343) hastalığından dolayı azledilmesi ile memurluk vazifelerinin sona erdiği tespit edilmiştir.

Sonuç

Sicill-i Ahvâl Defterlerini temel alarak yaptığımız bu çalışmamızda, Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde çalışmış İşkodra doğumlu 241 memurun incelemesi yapılmıştır. Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına göre 241 memurdan 232'si Müslüman iken sadece 9 memurun gayrimüslim olduğu tespit edilmiştir. Bu memurlar arasında tahsil görmeyen sadece 1 memur olduğu, geri kalan memurların çeşitli okullarda tahsil gördüğü, bunun yanında özel öğretmenlerden ders alan memurların da olduğu tespit

edilmiştir. İşkodra doğumlu 241 memurdan, 202 memurun Türkçeyi okuyup yazabildiği bunun yanında Arnavutça, İtalyanca, Fransızca, Arapça, Farsça ve az da olsa balkan dillerinde de okuyup yazabildikleri görülmüştür. Mesela; Pasko Vasa Efendi'nin Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Rumca, Slavca ve İngilizce okuyup yazabildiği ve Arnavutça, Bulgarca ve az da olsa Arapça konuşabildiği bu özelliği ile bu memurlar arasında en fazla dil bilen kişi olduğu tespit edilmiştir.

Memurların işe başlama yaşlarına baktığımızda ise ortalama olarak 16-19 yaşları arasında işe başladıkları görülürken genç yaşta işe giren bu memurlardan; 132'sinin mülazemet, 2'sinin muvazzaf, 5'inin maaşsız, 1'inin ise işe gönüllü olarak (askeriye) başladığı görülürken 101'inin ise memurluğa nasıl başladığı ile ilgili bilgi verilmediği tespit edilmiştir. Burada belirtmemiz gereken önemli bir husus ise doğum yılı olarak önce doğan memurların işe başlama yaşları farklılık gösterdiğinden, yaş olarak büyük olanın önce işe başlamasının söz konusu olmadığı söylenebilir. Mesela, Hicri 1310 (Miladi 1892-93) tarihinde doğmuş olan Ali Murtaza Efendi, 15 yaşında işe mülazemetle başlamışken Hicri 1308 (Miladi 1890-91) doğumlu Hafız Mehmed Şükrü Efendi ise 7 yaşında işe mülazemetle başlamıştır. Yine Hicri 1240 (Miladi 1824-25) doğumlu İbrahim Sıdkı Efendi, 48 yaşında işe başlamışken Hicri 1254 (Miladi 1838-39) doğumlu Bekir Hulusi Efendi ise 22 yaşında göreve başlamıştır.

İşkodra doğumlu memurların çalışmış oldukları kurumları incelendiğine bu memurların Osmanlı Devleti'nin birçok muhtelif yerlerde ve çeşitli memuriyetlerde, eğitim, idarî, nahiye müdürlüğü, hukuk, mutasarrıflık, kaymakamlık ve valilik gibi görevleri ifa ettiği görülmektedir. Burada tespit edilen bir diğer özellik ise bu memurların sık sık istifa, tayin, nakil ve becayiş suretleriyle yer değiştirdiğini ve bir memurun iş hayatı boyunca çok farklı yerlerde ve çeşitli kurumlarda da görev yaptığı görülmektedir.

Burada dikkat edilecek bir husus da memurların maaş durumudur. Memurların almış oldukları maaşlar arasında üst kademedeki görev alan memurlar ile normal memurluk hizmetini ifa eden kişiler arasında aldıkları maaş bakımından bir uçurum olduğudur. Valilik makamında bulunan Hasan Hakkı Paşa'nın en yüksek maaşı 25.000 kuruş iken Abdullah Hulusi Efendi'nin ise aylık sadece 20 kuruş maaş alması aradaki farkın ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Düşük maaş alan bazı memurların geçinebilmek amacıyla işlerinin yanında ilave işlerde de çalıştığı tespit edilmiştir. Yine hal tercümelerine bakıldığında maaşlarla ilgili bir husus da memurların yer değişikliği yaptıklarında veya istifa edip tekrar işe başladıklarında maaşların düştüğünün görüldüğüdür. Bunun yanında bütçede sık sık yapılan düzenlemelerle maaşlarda tenzil yapılmıştır.

İşkodra doğumlu memurlar arasında görevlerini layıkıyla yerine getirenlere çeşitli derecelerde rütbe, nişan ve madalya verilmiştir. 36 memura çeşitli derecelerde rütbe, 17 memura çeşitli derecelerde sadece nişan, 5 memura sadece madalya ve 8 memura ise çeşitli derecelerde hem nişan hem de madalya verildiği tespit edilmiştir. Haklarında suç isnâd edilen ve tahkikat yapılan İşkodra doğumlu memur sayısı 23'tür. Bu memurların çoğu ilk başta görevlerinden azledilmiş ve yapılan tahkikatlar sonucunda 6 kişi hariç olmak üzere diğerleri görevlerine iade edilmiştir. Bu memurlardan, Hüseyin Efendi hakkında tahkikat yapılmadan firar etmesi, Zübeyir Hulusi Efendi yasak neşriyat bulundurmasından dolayı yapılan tahkikat ve mahkeme sonucunda cezaevine gönderilmesi, Bekir İsmet Efendi hakkındaki suç isnadına binaen yapılan tahkikatın daha ilk aşamasında iken istifa etmesi, İbrahim İsmet Efendi ve Ahmed Hilmi Bey görevlerinde ihmalleri bulunması ve son olarak da Adem Vehbi Efendi hakkında ise görevinde usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle yapılan tahkikat sonucunda işinden azledilmesinden dolayı belirtilen memurların görevlerine iade edilmedikleri tespit edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde evlilik, çocuk ve vefat bilgisi gibi ailevi meseleler dâhil edilmemiştir. Ancak yapılan incelemelerde 241 memur arasında 13 memurun vefat durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Defterleri, memurların sadece doğum tarihleri, doğdukları şehir, eğitim durumu, çalıştıkları işler, aldıkları maaşlar, ödül veya cezaları aktaran biyografi kayıtları olarak görülmemelidir. Bu kayıtlar incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin son evresinde memurların nasıl bir eğitime tabi tutulduklarını, sosyal çevrenin ve aile durumlarının görev aldıkları mevkileri nasıl etkilediği, hangi

kurumların olduğu, memurların ekonomik durumunu ve rütbelerin, nişanların, madalyaların verilme şartlarını ve toplumdaki itibar düzeyine nasıl bir etki yarattığı görülebilir. Her ne kadar Osmanlı Devleti karmaşık bir yapıda olsa da bürokratik anlamda ne kadar disiplinli bir işleyişe sahip olduğu da belirtilebilir.

Kaynakça

BOA., DH. SAİDd. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA). Dahiliye Nezareti (DH). Sicill-i Âhvâl İdaresi Defterleri (SAİDd).

[153/25; 11/111; 170/143; 38/303; 125/475; 184/203; 38/501; 160/355; 170/63; 182/143; 11/115; 35/435; 95/81; 71/35; 99/423; 131/83; 65/187; 143/3 ve 165/43; 38/311; 75/345; 182/243; 24/454; 41/267; 73/59; 83/175; 75/341; 170/61; 141/33; 114/107; 138/99; 98/75; 147/159; 81/425; 33/213; 22/131; 47/481; 31/215; 171/7 ve 175/361; 31/209; 96/67; 132/487; 142/383; 183/187; 184/222; 112//171; 35/387; 170/59; 84/207; 126/83; 71/167; 83/183; 68/477; 141/487; 159/301; 184/212; 171/143; 31/223; 174/117; 24/243; 162/505; 160/351; 182/244; 189/71; 138/75; 33/ 215; 56/453; 11/101; 105/165; 4/398; 50/465; 26/249; 56/191; 163/315; 11/181; 160/349; 181/113; 117/393; 68/345; 182/249; 181/165; 153/209; 26/351; 68/461; 68/357; 81/57; 56/255; 160/359; 176/273; 168/279; 153/ 451; 111/6119; 75/343; 122/71; 8/953; 83/179; 160/353; 171/103; 31/227; 41/343; 83/173; 63/369; 72/461; 12/15; 33/499; 56/117; 34/15; 140/73; 133/489; 168/231; 56/293; 82/309; 134/191; 64/281; 92/491; 112/349; 43/149; 145/31; 31/207; 109/119; 144/299; 173/215; 163/493; 1/520; 139/437; 198/37; 158/437; 188/164; 198/253; 107/101; 30/115; 160/357; 174/291; 90/45; 115/335; 45/291; 63/211 ve 63/221; 162/323; 131/193; 153/207; 85/147; 54/255; 86/177; 179/361 ve 30/45; 133/161; 185/129; 156/167; 82/123 ve 144/271; 77/271; 67/497; 81/5 ve 180/105; 136/415; 196/79; 35/263; 142/407; 4/1056 ve 80/311; 31/221; 93/111; 184/161; 142/409; 139/27; 198/117; 43/135; 51/353; 41/59; 1/866; 22/133; 96/23; 56/181; 83/469; 174/59; 66/253; 31/213; 88/321; 140/373; 11/157; 171/311; 25/41; 58/375; 188/26; 31/217; 186/67; 56/231; 85/131; 134/387; 98/851; 186/216; 56/285; 22/255; 1/236; 31/219; 31/225; 185/130; 137/119; 123/379; 38/309; 118/339; 170/37; 11/177; 11/105; 117/15; 71/297; 23/215; /75; 183/127; 10/55; 149/175; 75/339 ve 14/425; 11/109; 31/203; 189/79; 153/485; 74/419; 44/489; 63/171; 144/247 ve 83/177; 31/201; 111/487; 154/405; 183/174; 174/73; 56/193; 83/181; 142/405; 3/138; 38/313; 2/886; 160/361; 199/195; 82/131; 113/17; 199/179; 33/319; 107/349; 93/245 ve 180/35; 137/125; 118/243; 9/961; 185/140; 64/283; 38/425; 35/35]

Afyoncu, E. (2004). *Mevâcib. DİA*, XXIX, 418-420. TDV Yayınları.

Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı merkez teşkilâtında reform*. Eren Yayınları.

Akyıldız, A. (2018). *Osmanlı bürokrasisi ve modernleşme* (6 b.). İtişim Yayınları.

Akyüz, Y. (2001). *Türk eğitim tarihi*. Alfa Yayınları.

Artuk, İ., & Artuk, C. (1967). *Osmanlı nişanları*. İstanbul Matbaası.

- Balcı, S. (2008). Osmanlı Devleti'nde modernleşme girişimlerine bir örnek: lisan mektebi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII(44), 77-98.
- Bozkurt, U. (2019). II. Abdülhamid'in valilerinden İşkodralı Tahir Paşa'nın (1848-1913) hayatı ve devlet adamlığı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 237-254.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu kentleri'nin sosyal ve ekonomik yapısı*. TTK.
- Çalışkan, A., Eryılmaz, Ü., & Oğlakçı, M. (2021). 19. yy Osmanlı ekonomisinde Galata bankerlerinin rolü: Baltazzi Ailesi örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), 969-991.
- Çetin, A. (1979). *Başbakanlık arşivi klavuzu*. Enderun Yayınları.
- Çetin, A. (2005). Sicill-i ahvâl defterleri ve dosyaları hakkında bir araştırma. *Vakıflar Dergisi*(29), 87-104.
- Evice, S. (1994). Efendi. *TDV*, X, 455-456.
- Findley. (1985). 19. yy'da Osmanlı İmparatorluğunda bürokratik gelişme. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, 259-261.
- Findley. (2019). *Osmanlı İmparatorluğunda bürokratik reform*. Alfa Yayınları.
- Findley. (2020). *Kalemiyeden mülkiyeye-Osmanlı memurlarının toplumsal tarihi*. (G. Çağalı Güven, Çev.) Alfa Yayıncılık.
- Gencer, A. İ. (1992). Berlin Antlaşması. *DİA*, V, 516-517. TDV Yayınları.
- Gençoğlu, M. (10-12 Mayıs 2012). Dâvud Şükrü'nün notlarından Osmanlı'nın İşkodra vilâyetindeki eğitim politikası (1870/1876). *III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu*. II, s. 22-31. CBÜ.
- Gültepe, N. (2019). *Mührün gücü (ilk İslam devletlerinde bürokrasi)*. Kapı Yayınları.
- İğüs, E. (2008). II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) eğitim sistemi, eğitim yapıları ve askerî rüşdiyeler (Yayın No: 238159) (Doktora Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Karal, E. Z. (1994). *Osmanlı Tarihi* (Cilt VII). TTK.
- Kartopu, S. (2012). Duyun-u Umumiye idaresi ve idareyle ilgili görüşler. *Global Journal of Economics and Business Studies Küresel ve İşletme Çalışmaları Dergisi* (GJEBS), I(2), 32-40.
- Kaya Doğanay, F. (2017). Mülkiye baytar mektebi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 665-686.
- Keleş, E. (2005). Tanzimat Dönemi'nde rüşvetin önlenmesi için yapılan düzenlemeler (1839-1858). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV(38), 259-280.
- Kodaman, B. (1999). *II. Abdülhamid dönemi eğitim sistemi*. TTK.
- Köni, N. (2021, Aralık 27). ekopar.tr.gg. https://ekopar.tr.gg/*-OSMANLI-%26%23304%3BMPARATORLU%26%23286%3BU-h--nda-ZAMAN-%26%23304%3B%26%23304%3BNDEK%26%23304%3B-PARA-ve-DOViZ-KURLARI--2-*.htm adresinden alındı
- Kütükoğlu, M. (1998). Sicill-i ahvâl defterleri'ni tamamlayan arşiv kayıtları. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (12), 141-157.
- Mumcu, A. (1969). *Osmanlı Devleti'nde rüşvet (özellikle adli rüşvet)*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

- Ortaylı, İ. (1999). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Döneminde Osmanlı mahalli idareleri*. TTK.
- Özger, Y. (2010). *Sicill-i ahvâl defterlerine göre Osmanlı bürokrasisinde Yozgatlı devlet adamları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2008). Rüşdiye. *DİA*, XXXV, 300-303. TDV Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve sözlüğü* (Cilt II-III). MEB Yayınları.
- Sarıyıldız, G. (2004). *Sicill-i ahvâl komisyonunun kuruluşu ve işlevi (1879-1909)*. Der Yayınları.
- Sarıyıldız, G. (2009). Sicill-i ahvâl defterleri. *DİA*, XXXVII, 134-136.
- Satılmış, S. (2019). Osmanlı Devleti'nde ilk tren sabotajı: sinekli hadisesi ve Anastaş çetesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, VI(1), 252-283.
- Saylan, K., & Gök, İ. (2016). *Sicill-i ahvâl defterlerine göre Ordulu devlet adamları*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1999). *Tanzimat devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. TTK.
- Subaşı, T. (2019). *Osmanlı Devleti'nin ilk maârif-i umûmiye nazırı Abdurrahman Sami Paşa*. Prof. Dr. Mevlüt KOYUNCU'ya Armağan. 197, s. 269-288. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Sunay, S. (2007). II. *Abdülhamid Dönemi'nde Balıkesirli mülki görevliler hakkında bir inceleme (sicill-i ahvâl kayıtlarına göre 1879-1909)* [Yayın No:205944] [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Şemseddin S. (2018). *Kâmûs-ı Türkî* (6 b.). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Tunçel, A. K., & Yıldırım, M. (2014). 1854-1874 döneminde Osmanlı Devleti'nin dış borçlanması: kaç milyar dolar Osmanlı Devleti'nin iflasına neden oldu? *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XVI(1), 1-26.
- Türe, İ., & Kayar, S. (2017). *Başbakanlık Osmanlı arşivi rehberi*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Urhan, V. C. (2016). Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları sürecinde Karadağ'ın bağımsızlığını kazanması. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, L(2), 235-258.
- Yurdakul, İ. (2019). Mekteb-i nüvvab. *DİA*, Ek-II, 3, 240-241. TDV Yayınları.
- Yüksel, A. (2014). Osmanlı Devlet dairelerinde mesai kavramı ve uygulaması (18.-20. yüzyıllar). *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, XVI/I, 9-49.

Yazar Katkıları

Bu çalışmada tek yazarlı olarak kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın çıkar çatışması olmamıştır.